PALEIS VOOR VOLKSVLIJT AMSTERDAM

DE RUNDERPEST,

DOOR

Dr. W. C. H. STARING.

OVERGEDRUKT UIT DE VOLKSVLIJT, TIJDSCHRIFT VOOR NIJVERHEID, LANDBOUW, HANDEL EN SCHEEPVAART, UITGEGEVEN DOOR „HET PALEIS VOOR VOLKSVLIJT", TE AMSTERDAM.

AMSTERDAM,
GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.
1867.

C
2758

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT
3088 168 8

C2758
W.C.Schimmel
Utrecht
vf C 2758

DE RUNDERPEST,

DOOR

Dr. W. C. H. STARING.

BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND
UTRECHT
BIBLIOTHEEK

OVERGEDRUKT UIT DE VOLKSVLIJT, TIJDSCHRIFT VOOR
NIJVERHEID, LANDBOUW, HANDEL EN SCHEEPVAART, UITGEGEVEN DOOR
„HET PALEIS VOOR VOLKSVLIJT", TE AMSTERDAM.

'S RYKS VEE-ARTSENY-SCHOOL.

AMSTERDAM,
GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.
1867.

DE RUNDERPEST,

DOOR

W. C. H. STARING.

De schade door de runderpest tot den aanvang van het jaar 1867 aan Nederland toegebracht, is thans zoo groot geworden dat zij reeds de uitgebreidheid van eene volksramp verkregen heeft. Wanneer men toch de waarde van de verloren runderen, gemiddeld op honderd gulden elk aanslaat, dan blijken de veehouders reeds meer dan acht millioenen, aan gestorven en afgemaakte dieren te hebben verloren, terwijl uit de Staatskas zeventien tonnen gouds, voor vergeefsche pogingen om de ziekte te stuiten, zijn uitgegeven, en men de millioenen niet berekenen kan, die zijdelings, ten gevolge van de runderpest, bij den landbouw en den handel verloren zijn gegaan.

Van zulk eene volksramp dient ook het tijdschrift *de Volksvlijt* te gewagen, en, zoo voor het tegenwoordige als voor de toekomst, een overzicht aan zijne lezers te geven van den eigenlijken aard en de geschiedenis dier rampzalige ziekte.

De geschiktste wijze om tot dat overzicht te geraken schijnt te zijn, om uit de zeer uitgebreide reeks geschriften, die er reeds over dit onderwerp bestaan, eene keus van eenige weinigen te doen, en uit deze een zoo beknopt mogelijk verslag te geven van den aard der ziekte en van hare geschiedenis tot aan haar tegenwoordige voortwoeden in Nederland; om wat langer stil te staan bij hetgene er, in de beide vorige jaren, ten onzent is voorgevallen; en om dan te eindigen met de statistieke cijfers te geven, die den vasten grondslag moeten opleveren voor de geschiedenis der runderpest in Nederland gedurende 1865 en 1866.

Met aanhalingen uit de gebruikte geschriften, zal de lezer niet worden vermoeid. Genoeg zal 't zijn mede te deelen, dat het meeste getrokken is: uit een allerbelangrijkst opstel van den Heer WIRTZ, te Utrecht, uitgegeven door de Maatschappij: *tot Nut van het Algemeen;* uit een paar opstellen door den schrijver dezes geplaatst in

het tijdschrift *de Gids* en het weekblad *de Spectator*, en uit de bijlagen tot de *Landbouw-Courant*, onder den titel van de Runderpest uitgegeven, waarin door Dr. L. MULDER, met de meeste volledigheid, alles verzameld wordt wat op deze volksramp betrekking heeft.

De Runderpest is geene nieuwe, onbekende ziekte, maar heeft hier te lande, in de vorige eeuw onderscheiden malen, alsmede in 1813 en 1814 te Utrecht geheerscht, terwijl zij in de Russische steppen voortdurend aanwezig is en zich vandaar telkens over de naburige landen verspreidt. Weinige of geene ziekten onzer huisdieren zijn zelfs met zooveel zorg onderzocht en bestudeerd. Door Russen, Duitschers, Italianen, Franschen, Engelschen, en door onze Nederlandsche veeartsenijkundigen niet minder, is, sedert het begin der vorige eeuw, zoo veel daarover bijeengebracht, dat er zich geen enkel verschijnsel meer voordoet, of men vindt dat beschreven en veelzijdig besproken. Geene veeziekte voorzeker heeft zulk eene rijke litteratuur.

Men kent de Runderpest als eene ziekte der slijmvliezen, die spoedig door bederf in het bloed gevolgd wordt en na weinige dagen, zoo niet na eenige uren, den dood van de helft tot drie vierden, en zelfs tot nog grooter gedeelte der aangetaste dieren, ten gevolge heeft. In Zuid-Holland zijn er tot dusverre ruim veertig, in Utrecht ruim vijfenvijftig ten honderd van de zieke dieren bezweken, ongerekend degenen, die met de zekerheid dat het dier sterven zoude, zijn afgemaakt: terwijl er drie van de negen aangetasten in Zuid-Holland, en van de tien aangetasten in Utrecht hersteld zijn. Ook andere herkauwende dieren worden door deze zelfde ziekte aangedaan. In Italië zijn herhaaldelijk de buffels daardoor aangetast geweest. In de dierentuinen van Londen en Parijs zijn oostindisch rundvee, zebu's, jaks, oerossen, geiten, damherten, gazellen en zelfs een amerikaansch varken aan de runderpest gestorven, en hier te lande, in Engeland en in België, zijn schaapskudden daardoor bezocht, gelijk ook elders in Europa van vroeger reeds bekend was. Onder 104 kudden schapen in Engeland werden, in de beide afgeloopen jaren, 6800 stuks door de ziekte aangetast, waarvan er 4600 bezweken.

De ziekte is besmettelijk en breekt bij de dieren een vijftal dagen nadat ze besmet zijn, uit. Wat die besmetting is, en wat men onder smetstof te verstaan heeft, weten wij niet; maar wel weten wij, dat aanraking van een aan de runderpest lijdend dier, of aan-

raking van iets waarmede zulk een dier in verbinding is geweest, de ziekte op een ander dier overbrengt. Dat zelfs de lucht overbrengster van de smetstof kan zijn, wordt algemeen geloofd. De besmetting wordt zoo licht teweeggebracht dat zelfs de uitwaseming van een ziek beest, door de kleederen van een' verkooper opgevangen, voldoende is om een gezond dier aan te steken; dat reeds ontelbare malen familiebezoeken de pest uit den stal van den vader op dien van den zoon, van den oom op den neef en omgekeerd heeft overgebracht. Stroo, hooi en mest uit besmette stallen, vleesch van gezonde, maar in besmette stallen geslachte dieren, gestzakken uit Schiedam, stroo uit Boskoop waarin plantsoen gewikkeld was, vliegen, zelfs, honden en katten, ja, er is haast geene stof of geen voorwerp te bedenken, of de smetstof kan er door overgebracht worden. De ziekte is zuiver contagieus, zoodat zij zich nimmer anders dan door besmetting verspreidt. Een ieder moet van de waarheid doordrongen zijn, dat de kwaal nimmer van zelf ontstaat, maar altijd, op de eene of andere wijze, overgebracht wordt, en dat, wanneer de wijze waarop zulks geschied is, in vele gevallen verborgen blijft, men altijd tot den oorsprong zoude kunnen doordringen, indien alle menschen, die binnen de laatste veertien dagen voor het uitbreken der ziekte in den omtrek van het vee geweest zijn, wilden spreken. Zwijgen is zoo zeer in het belang van hem, die door onachtzaamheid of door ongeloof aan de besmettelijkheid der ziekte, de overbrenger der smetstof is geweest, dat men het verzwijgen der oorzaak in alle gevallen mag aannemen, waar die onbekend blijft. De meening dat slechte verzorging van het vee, gebrek aan goed voedsel of drinkwater, mishandeling bij vervoer, uitputting door honger en dorst op de spoorwegen en in de stoombooten, runderpest zouden kunnen doen ontstaan, is geheel valsch. Mogelijk, maar geenszins zeker is het, dat ten gevolge daarvan de ziekte kan verergeren en de dieren daarvoor meer ontvankelijk kunnen worden; maar zonder besmetting is het niet mogelijk dat daaruit runderpest geboren wordt.

Met de runderpest is het gelegen als met de longziekte, die evenzeer ontegenzeggelijk altijd door besmetting ontstaat. Wanneer dertig jaar geleden de eerste longzieke koeien te Loenen terstond afgeslacht waren, en alvorens men het eens was geworden over het vraagpunt of deze ziekte al dan niet voor besmettelijk ware te houden, zoo had men een verlies van vele millioenen bespaard aan onze veehouders en aan die der ons omringende landen, wier vee door het onze is besmet geraakt.

Alleen in Rusland onder het lang-gehoornde steppenvee, meent men dat de runderpest telkens ontstaat, op de wijze waarop roodvonk, mazelen of kinderziekte telkens epidemisch heerschen, nadat zij, schijnbaar zonder aansteking, hier of daar zijn uitgebroken. Bij de groote uitbreiding, die telkens de ziekte onder het steppenvee neemt, en de ontzettende hoeveelheid smetstof welke daarbij ontstaan moet, is het evenwel waarschijnlijker dat ook hier voortdurende besmetting aanwezig is. Om een enkel mogelijk geval te noemen, kan er, door het opgraven van aan de ziekte gestorven vee, langen tijd daarna, besmetting plaats hebben. Ook meent men, over het algemeen, dat bij het steppenvee de ziekte, na het oogenblik van besmetting, langer' tijd noodig heeft om uit te breken, dan bij de veerassen van westelijk Europa; terwijl het nog niet uitgemaakt is, hoelang de herstellende of reeds geheel herstelde dieren het vermogen om gezonde runderen te besmetten behouden. Zeker is het in ieder geval, dat herstellenden veel gevaarlijker zijn dan zieken, hetzelfde verschijnsel dat men ook bij besmettelijke ziekten van den mensch waarneemt.

Eene gelukkige eigenschap heeft echter deze aanstekende ziekte met vele anderen gemeen. Dieren die van de runderpest hersteld zijn, hebben de vatbaarheid om op nieuw besmet te geraken verloren. Hoe lang zij echter die onvatbaarheid blijven bewaren is nog onbekend, en evenzeer of de kalven uit zulke koeien geboren, wellicht dezelfde onvatbaarheid overerven, eene hoogst onwaarschijnlijke stelling die echter hare verdedigers gevonden heeft.

Alvorens tot de geschiedenis der ziekte over te gaan moet hier nog het een en ander gezegd worden over voorbehoedmiddelen, geneesmiddelen en ontsmetting.

Gelijk bij alle besmettelijke ziekten, zoo bij de dieren als bij den mensch, zoo is ook bij de runderpest niet elk dier even ontvankelijk voor de besmetting. Zeer vele dieren, soms geheele stallen, blijven volkomen gezond, hoewel aan de ergste besmetting blootgesteld. Andere dieren worden slechts in een' zeer lichten graad door de ziekte aangedaan. Bij eenigen heeft de ziekte een langzaam verloop en eindigt met herstelling. Bij anderen weder heeft de kwaal, na eenige uren reeds, den dood ten gevolge. Al deze groote verschillen bij den invloed der besmetting moeten in het oog gehouden worden, wanneer men over de uitwerking van voorbehoedmiddelen en geneesmiddelen oordeelen wil; en het valt licht te beseffen hoe vaak men te goeder trouw een gunstig gevolg, bij de toepassing van deze

middelen, meent te hebben opgemerkt, waar die integendeel niets hoegenaamd uitwerkten.

Voorbehoedmiddelen tegen de runderpest bestaan er niet. Goede, zindelijke behandeling van de dieren, verzorging met liefde, wasschen met carboolzuur, chloorberookingen en bestrijken van de wanden met chloorkalk, weren de besmetting niet af. Een ieder zij doordrongen van die waarheid en neme daarnaar zijne maatregelen. Waar voorbehoedmiddelen de ziekte tot dusverre geweerd schijnen te hebben, moet men de niet-ontvankelijkheid der dieren vooronderstellen of zulks aan de zorg tegen het besmetten, die wel altijd met het bezigen van voorbehoedmiddelen gepaard zal gaan, toeschrijven. Er zijn in Zuid-Holland stallen besmet geraakt waar de voorbehoedmiddelen met zorg zijn toegepast, een bewijs tegen hun vermogen om te beschermen, dat niet te wederspreken valt. Niet dat men daarom moet nalaten de voorbehoedmiddelen toe te passen. Integendeel, kan men niet genoeg daarop aandringen: want de goede verzorging van het vee en het aanwenden van chloor en carboolzuur schijnen, blijkens de ondervinding, eenen gunstigen invloed op het beloop der ziekte uit te oefenen, en misschien worden ook de dieren daardoor minder ontvankelijk voor de ziekte. Welk veehouder zou niet gaarne alle moeite aanwenden en door rein houden, dagelijks afmesten, wasschen met carboolzuur en gebruik van chloor, zich de bewustheid verschaffen dat hij alles gedaan heeft wat in zijn vermogen was om zoo dragelijk mogelijk door het „Godsoordeel", gelijk vele „vroomen in den lande" zich uitdrukken, getroffen te worden? Over die „straffe Gods" willen wij hier niet uitweiden, evenmin als over de „gemoedsbezwaren" die velen blindelings in hun verderf doen loopen, en wat erger is, brandputten van besmetting doen ontstaan, waaruit de kwaal den omtrek aansteekt. Dweepers zijn nu eenmaal voor geene overtuiging vatbaar, maar de sterke arm der gerechtigheid moest onverbiddelijk zijn in het straffen van hem, die geen gemoedsbezwaar gevoelt bij het toebereiden van gif ter vernietiging der levende have zijner buurlieden.

Het onraadzame en hoogst gevaarlijke bij het aanbevelen van zoogenaamde voorbehoedmiddelen, blijft altijd dat men min of meer den veehouder gerustheid geeft en ten gevolge daarvan zorgeloosheid in het afweren der besmetting.

Dat de koepok-inenting een voorbehoedmiddel tegen de runderpest zoude zijn, was, theoretisch beoordeeld, hoogst onwaarschijnlijk, omdat men hier met twee geheel verschillende soorten van ziekten te doen

heeft. Herhaaldelijk is zulks echter aangeprezen, maar even vaak in de genomen proef mislukt, ook hier te lande bij de tegenwoordige epidemie. Het middel komt omtrent daarop neêr, alsof men de mazelen zoude willen inenten ter afwering van typhus.

Zijn er geene voorbehoedmiddelen bekend, nog veel minder weet men van geneesmiddelen, In Engeland, en ook hier, heeft men het in Oostelijk Europa reeds lang geheel verworpen stelsel van genezen, door eene op gezonde wetenschappelijke gronden steunende behandeling, op nieuw beproefd; maar met geen ander gevolg dan dat de brandpunten van besmetting veel langer zijn blijven bestaan en heinde en ver dood en verderf hebben verspreid. Geen dier is tot dusverre genezen; ten hoogste moge het herstel bij eenigen daardoor wat bespoedigd zijn, wanneer zulke gevallen althans niet veeleer alleen aan de goede verzorging zijn toe te schrijven. Het herhaaldelijk en zeer in 't groot in Rusland toegepaste inenten van de runderpest zelve, heeft steeds het ontstaan der ziekte in een' volstrekt niet gewijzigden vorm ten gevolge had, en de aangewende pogingen om de ziekte goedaardiger te maken, door telkens de stof over te enten van diegenen onder de ingeënte dieren, welke het lichtst door de ziekte werden aangedaan, zijn allen mislukt. Inenten der veepest is alleen te bezigen als een middel om het doorzieken van een koppel vee te verhaasten, en de aanwezigheid van een brandpunt van besmetting kortstondiger en daardoor minder gevaarlijk te maken.

Is van heet carboolzuur door vernietiging van levende kiemen, zoo de besmettingstof uit bewerktuigde wezens mogt bestaan, en van chlore, door zijne geneigdheid om zich met waterstof te verbinden, zoo de smetstof eene luchtsoort en wel eene waterstofverbinding mocht zijn, weinig als voorbehoedmiddelen te wachten, des te meer zijn die stoffen op prijs te stellen tot het zuiveren van besmette stallen, tot het ontsmetten, zoo als het versch gevormde kunstwoord luidt. Is de ziekte op den stal geweken, door het afsterven van een gedeelte der runderen en het herstellen van de overigen, dan is het zaak om alles wat weggenomen en vernieuwd kan worden te verwijderen; de lucht te ontsmetten door chloordampen, het heilzame, in de ziekenhuizen zoo voortreffelijk werkende middel van den nieuweren tijd, en door de herstelde dieren te wasschen met heet carboolzuur, op de wijze als het een en ander herhaaldelijk voorgeschreven is. Tot hoeverre die ontsmetting is te vertrouwen; hoelang het nog altijd gevaarlijk blijft om den stal met nieuw vee te bezetten; hoelang een

hersteld en zoo veel mogelijk ontsmet dier nog het vermogen behoudt om te besmetten, dat alles weet men nog niet met zekerheid; maar wel, dat het raadzaam is om in de eerste maanden geen gezond vee aan de proef bloot te stellen.

Uit dit alles volgt dat er slechts één voorbehoedmiddel en één geneesmiddel overblijft, het middel, anderhalve eeuw geleden door den italiaanschen geneesheer LANCISI, reeds aangeprezen, dat toenmaals echter niet aangewend, maar, tot in den raad van Kardinalen te Rome, als meer dan vermetel tegenover de „straf des Heeren" werd verfoeid, en dat thans eindelijk door alle volken, ten langen leste ook door Nederland, wordt toegepast.

Wij weten 't allen, het middel bestaat in het onmiddellijk afmaken en diep begraven van het geheele koppel rundvee waaronder zich de ziekte, al ware 't slechts bij een enkel dier, openbaart, met vernietiging tevens van alles wat de smetstof kan hebben opgenomen. Niet alleen de aard van de ziekte en de onbegrijpelijk groote besmettelijkheid, maar nog veel meer hare geschiedenis leert ons, dat men overal, door gestrenge opvolging van LANCISI'S raad, de ziekte heeft kunnen stuiten, en dat de veronachtzaming daarvan de jammerlijkste gevolgen heeft gehad. Aan Groot-Brittanje heeft dit, in de laatste achttien maanden tijds, zesendertig millioenen guldens gekost, aan ons Nederlanders, tot dusverre acht millioen.

Dat de runderpest herhaaldelijk in Europa gewoed heeft, voordat zij, in het begin der vorige eeuw, duidelijk beschreven werd, is genoegzaam zeker; en het zal wel deze zelfde ziekte geweest zijn die in het jaar 810 onder het vee uitbrak, dat KAREL *de Groote*, na zijnen oorlog tegen de Denen op den terugtocht naar Frankrijk medevoerde, en die zich overal onder het rundvee in de staten van den Keizer verbreidde. Zeven jaren later woedde er op nieuw zulk eene ziekte in het leger van den Keizer, die, van Hongarije uit, zich later over alle westelijk gelegen staten uitbreidde.

Men heeft verder berichten eener groote sterfte onder het rundvee van West-Europa in 1223, terwijl in 1272 de veepest zoo geweldig in Friesland heerschte, dat daarvan hongersnood het gevolg was. Meer zulke epidemiën worden er vermeld, onder anderen die van het begin der zeventiende eeuw in Noord-Italië, werwaarts zij door Hongaarsch slagtvee werd overgebracht.

Omtrent het heerschen der veepest in de voorgaande eeuw is men

naauwkeuriger onderricht. De eerste maal verspreidde zij zich uit zuid-oostelijk Europa over het geheele werelddeel en heerschte meer dan zeven jaren lang. In 1710 was de ziekte, uit meer oostelijk gelegen landen, Dalmatië binnengedrongen, van waar in 1711 eene kudde ossen naar Padua werd gedreven. Onder weg bleef een zieke os achter, die des morgens van den 17den Augustus door den pachter van Graaf TROZANO, Prins van Borromeo gevonden, bij zijn eigen vee op stal gezet, en des avonds weder aan de eigenaars afgeleverd werd. Deze os besmette den geheelen stal, waarvan slechts eene koe in leven bleef, terwijl de ziekte zich van hier over Italië verspreidde en door Piemont naar Frankrijk overging. Napels en Piemont verloren elk in weinige maanden 140 000 runderen. De Kerkelijke Staat bleef eenigen tijd verschoond door strenge afsluiting en het schorsen der veemarkten, doch welhaast drong de ziekte ook tot hier door, en nam in negen maanden 20 000 runderen weg. In dien tijd gaf LANCISI den raad, waarvan zoo even gesproken is. Langs een' anderen weg, van Podolië uit, werd de ziekte door slachtvee naar Hongarijë overgebracht, en verspreidde zich vandaar over Zuid-Duitschland, Zwitserland, Silezië en Pruissen, om later ook in Holstein en Denemarken en tot in Finland door te dringen. In 1713 en 1714, volgens sommigen tot in 1719, woedde zij in Nederland en doodde 300 000 runderen, waarvan er, alleen in Friesland, 40 000 in één jaar vielen, terwijl Oost-Friesland er 60 000 verloor! Van ons land werd de kwaal door huiden, zooals de Engelschen beweren, naar Engeland overgebracht. LANCISI'S, middel echter kwam daar voor het eerst in werking, en, door het dooden van 6 000 runderen, werd dat land van eene ramp bevrijd, die aan het overige Europa zoo onnoemelijk veel schade berokkende.

De tweede veepest der vorige eeuw, nog vrij wat verderfelijker dan de eerste, heerschte van 1740 tot 1757, en ging uit, naar het algemeen gevoelen, van het rundvee, dat, in het begin van den Oostenrijkschen successie-oorlog, tot de voeding van het Fransche leger diende, en uit Hongarijë en Boheme werd aangevoerd. Europa verloor drie millioenen runderen, onderwijl dat de ziekte geheel Duitschland, Zwitserland, Italië en Frankrijk doorliep. In ons land brak zij den 14den October 1744 te Hauwert, bij Medemblik, uit, vanwaar zij tot de andere provinciën overging en in 1745 vooral Friesland teisterde, dat in dit eene jaar 109 597 stuks vee verloor. In dit zelfde jaar werd de ziekte weder, van ons uit, naar Engeland overgebracht, of door twee kalveren, naar men zeide, of weder door

besmette huiden; en tevens werden achtereenvolgens Denemarken, Zweden, Lijfland, Koerland en Polen besmet.

Ten derde male drong de veepest van Hongarijë over Oostenrijk en Saksen tot aan de Noordzee door, en woedde hier vooral van 1768 tot 1772. In Sleeswijk en Holstein wilde men de ziekte door inenten en geneesmiddelen bekampen, maar verloor daarbij ruim 143 000 stuks rundvee, terwijl Jutland door een kordon beveiligd bleef. In 1766 brak de ziekte in den omtrek van Haarlem uit en drong later tot in Friesland en Groningen door. Te vergeefs loofde de regering, bij plakaat van den 15den April 1769, een' prijs van 10 000 Caroli guldens of 80 000 gulden uit; want de ziekte bleef omstreeks zestien jaar heerschen. Friesland verloor in 1769 en 1770 ruim 98 000 stuks vee, Holland en West-Friesland boetten er, van November 1769 tot November 1782, 395 933 runderen bij in, terwijl er 175 719 herstelden. In 1768 werd de ziekte uit Zeeland, door twee ossen naar Vlaanderen overgebracht, waar echter LECAT, geneesheer te Gent, het middel van LANCISI onmiddellijk toepaste, en, door het dooden van 400 runderen, den voortgang der ramp stuitte.

In 1787 woedde hier te lande de runderpest nogmaals, terwijl zij in 1796 en 1797, bij een onderzoek van den Hoogleeraar BRUGMANS, aanwezig werd bevonden in Maas-en-Waal, en onder Grave, Nijmegen en Pannerden, zonder zich, zoo het schijnt, verder te hebben verspreid.

In de tweede helft der vorige eeuw heeft de runderpest niet opgehouden in Europa te heerschen, maar zij vertoonde zich dan hier, dan daar, en kreeg dan weder meer uitbreiding door het heen en weder trekken der oorlog voerende legers, die niet alleen alle afsluitingsmaatregelen onmogelijk maakten, maar bovendien de ziekte in veetransporten met zich voerden. Het waren voornamelijk, zoo niet alleen, de runderen die in groote menigte, tot het aprovianderen dier legers, uit de Ukraine en de daaraangrenzende steppen, westwaarts gevoerd wordende, de ziekte overbragten. Zoo bracht Hongaarsch vee, door het Oostenrijksche leger medegevoerd, de runderpest in Italië waar zij van 1793 tot 1795 allerhevigst woedde, en in Piemont, binnen drie jaren tijds, drie tot vier millioenen runderen wegrukte. In 1796 werd zij door het Oostenrijksche leger in de Rijnstreken gebracht, waarmede waarschijnlijk het verschijnen der ziekte nabij onze Pruissische grenzen, te zamen hangt. Frankrijk verloor toen 130 000 runderen.

Volgens eene matige berekening der verliezen, die gedurende de achttiende eeuw door de runderpest veroorzaakt zijn, en aannemende dat toenmaals een stuk rundvee gemiddeld vijftig gulden waard was, heeft Europa daarbij eene waarde van elf biljoen gulden verloren: Duitschland alléén een biljoen en vierhonderd millioen, Frankrijk en België te zamen, van 1713 tot 1796, vijfhonderd millioen.

In het gevolg van het doortrekkende Russische leger werd de runderpest in 1813 naar Utrecht overgebracht, en het volgende jaar naar Frankrijk, dat daardoor zware verliezen geleden heeft. Te Utrecht evenwel werd zij, door den voortvarenden en onvermoeiden ijver van WTTEWAALL, toenmaals Secretaris der Utrechtsche Commissie van Landbouw, gestuit. Het afmaken van 330 runderen, gepaard met strenge afsluitings-maatregelen, belette eene verdere uitbreiding.

In 1826 woedde de runderpest in Lijfland en Esthland; in 1827 in Koerland; in 1828 en 1829, gedurende den Russisch-Turkschen oorlog, in Bessarabië, Moldavië, Walachije en Hongarije; in 1845 in Rusland, Polen, Galicië, Hongarijë en Oostenrijk; in 1848 in Zweden en Denemarken; in 1855 en 1859 in Hongarijë; in 1859 en 1860 in Bohemen; in 1863 en 1864 in Egypte. In Pruissen brak zij, van 1855 tot 1865, elfmaal door uit Polen en Galicië, maar werd ook even zooveel malen, door de opvolging van LANCISI's leer, gestuit. In den vorigen zomer heerschte de ziekte weder in Polen en Hongarijë, en in de maand October op 25 verschillende plaatsen in Moravië en nog op drie in Neder-Oostenrijk, na hier reeds in 36 gemeenten te zijn uitgeroeid. Nog voor weinige maanden heeft Hongaarsch slachtvee de ziekte naar Tyrol en Zwitserland overgebracht, waar zij echter, door de gestrengste maatregelen, onmiddelijk uitgeroeid schijnt te zijn. De aanvoerder in Zwitserland van het, hoewel zulks geheel buiten zijn weten, besmette vee is tot zes maanden gevangenisstraf en duizend gulden boete veroordeeld.

Uit het voorafgaande ziet men, dat de verbreiding der runderpest, buitengewone omstandigheden, als die van oorlog, uitgezonderd, steeds de richting van den veehandel uit Zuidelijk Rusland westwaarts gevolgd is; en dat zij eenmaal buiten de grenzen van haar vaderland gekomen, zich, van staat tot staat voortgaande, over Italië, door geheel Westelijk en Noordelijk Europa verbreid heeft. Uit het Oosten alzoo is zij telkens tot ons gekomen, en van ons is zij tweemaal naar Engeland overgebracht.

Het tegendeel heeft thans plaats gehad. De aanvoer van slachtvee naar Engeland, in de laatste jaren ongelooflijk snel toegenomen, zoo uit

Nederland, Hamburg en Frankrijk, als over land, uit Zuid-oostelijk Europa, en te water uit de Oostzee-landen, maakte velen op het gevaar voor besmetting opmerkzaam, en deed Engeland, reeds voor eenige jaren, besluiten om twee veeartsen naar Oostelijk Duitschland te zenden, ten einde daar de runderpest te bestuderen, en om, eenigen tijd later, zijne havens te sluiten voor den aanvoer van vee uit de Oostzee-landen. Met het ophouden der ziekte in die streken, week echter ook de vrees en de zorg, zoodat, nog niet lang geleden, een Engelsche veearts, de Hoogleeraar GAMGEE, zich gedrongen gevoelde om zijne landgenooten op het groote gevaar te wijzen, dat aan het rechtstreeks vervoer van slachtvee uit Rusland naar Engeland verbonden was. Zijne voorspelling, in den wind geslagen, omdat zij met de belangen van den handel in strijd was, werd op eene vreeselijke wijze bewaarheid. In het laatst van Mei 1865 vertrok uit de haven van Reval het schip *Tonnin*, met eene lading van 321 ossen, in Litthauen opgekocht en voor Londen bestemd. Een twaalftal dezer ossen echter waren afkomstig uit de omstreken van st. Petersburg, waarvan, vóór de lading te Reval, een os gestorven was, terwijl men twee anderen, die aan dezelfde ziekte leden en die vier dagen, van den 20sten tot den 23sten Mei, onder de overigen geweest waren, had geslacht. Dit vee werd te Travemunde ontscheept, over den spoorweg langs Lübeck naar Hamburg vervoerd, en aldaar weder ingescheept, om de reis naar Engeland voort te zetten. Het werd echter niet onmiddellijk naar Londen gebracht, maar, volgens eene later ontvangen orde, te Hull gelost; waarschijnlijk uit vrees, dat er onderweg nog meer dieren ziek zouden worden, en dat de visitatie te Londen strenger zoude zijn dan te Hull, waar niemand de zoo gevreesde runderpest kende. Op reis werd er dan ook werkelijk, den 28sten Mei, een os ziek. Een gedeelte dezer ossen, 175 stuks, waaronder de zieke, werd over den spoorweg naar Londen verzonden, en kwam daar den 1sten Juni ter markt. Eenigen werden verkocht, de overigen bleven in naburige weiden en werden later herhaaldelijk op de markt te koop aangeboden, zoodat zij meermalen met ander vee in aanraking kwamen. Van deze markt werd de ziekte naar de Londensche melkerijen door aangekochte melkkoeien, en verder af, in den aanvang vooral, door alhier gekochte en tot vetmesten bestemde kalveren, overgebragt. De tegenkantingen van den handel, die van maatregelen tegen de runderpest niet hooren wilde, en daarom de meening ingang trachtte te doen vinden, dat men met geene uitheemsche runderpest te doen had, maar met eene in Engeland oorspronkelijk ontstane

ziekte, en de afkeer die iedere Engelschman heeft van alle regeringsbemoeiingen met zaken die zijn eigendom raken, lieten aan de ziekte vrij spel. De regering liet zich niet met de zaak in, dan door het benoemen van inspecteurs, die zich naauwkeurig van den toestand der zaken moesten vergewissen, terwijl aan de veehouders zelven en de plaatselijke besturen, het nemen van maatregelen ter bestrijding der kwaal werd overgelaten. Eerst stierven de melkerijen om en in Londen meerendeels uit, en daarna werden de meeste graafschappen van Engeland, Wales en Schotland, het eene voor, het andere na, aangestoken. Den 19den Juni werd het eerste ziektegeval in eene Londensche melkerij opgemerkt; en in de laatste week van Februari, acht maanden later, werden er 13000 runderen aangetast, dat is dus dagelijks 1860. Sedert het begin der ziekte waren er toen 187000 stuks als aangetast geregistreerd, waarvan 117000 als gestorven, 26000 als afgemaakt en 26000 als hersteld werden opgegeven, terwijl van ruim 17100 de afloop der ziekte niet bekend was. Ruim 76 ten honderd was dus op dat oogenblik de verhouding van de verlorenen tot de aangetasten, en 18 ten honderd van de herstelden tot de gestorvenen en afgemaakten, terwijl toenmaals reeds de waarde van verloren vee alleen op achttien millioenen guldens werd aangeslagen.

Toen echter gingen den Engelschen de oogen open. Binnen tien dagen werd er eene wet aan het parlement voorgedragen; door de beide huizen aangenomen en door de Koningin den 20sten Februari, weinige oogenblikken na de aanneming door het Hoogerhuis, uitgevaardigd, waarbij de regering gemachtigd werd, om alle zieke dieren en alle nog gezonde van besmette koppels, te onteigenen en af te maken, en om allen vervoer van vee tijdelijk te verbieden. Eene afzonderlijke daartoe in het leven geroepen afdeeling van het departement van binnenlandsche zaken, met den Kolonel HARNESS aan het hoofd, werd opgericht en met de uitvoering belast. Reeds vier dagen na de uitvaardiging der wet waren er 2500 runderen afgemaakt, en daarmede is men voortgegaan, tot dat er vijf maanden later niet meer dan ruim honderd 's weeks aangetast en onmiddellijk afgemaakt werden, en in October de ziekte overwonnen was. De hierna medegedeelde lijst geeft een duidelijk overzicht van den loop der ziekte in Groot-Brittanje.

Naar Frankrijk werd de runderpest in het laatst van Augustus 1865 en het begin van November uit Engeland en wellicht ook uit België overgebracht; maar het onmiddellijk afmaken van de drieënveertig

runderen der reeds aangetaste koppels vee, heeft tot dusverre den voortgang in dat land gestuit. De Fransche regering werd niet onverhoeds overvallen, want in Juli reeds had zij twee harer eerste veeartsenijkundigen naar Londen gezonden, om haar volkomen op de hoogte der zaak te stellen.

Ook in België, om Ostende, Brugge, Gent en Aalst, brak de veepest uit, korten tijd na het eerste verschijnen daarvan in Holland. Hier werd zij waarschijnlijk door vee van de Rotterdamsche markt overgebracht; later te Antwerpen en bij Brussel schijnt zulks door uit Nederland ingesmokkeld vee te zijn geschied; maar de voortgang der kwaal was door een onmiddellijk vernietigen van alles, waarvan besmetting kon uitgaan, gestuit. Van den 25sten Augustus tot den 22sten November, brak de ziekte in vijfenveertig gemeenten uit, waar echter alle runderen van de besmette stallen, 432 zieken en 132 verdachten, werden afgemaakt; in den beginne, op last van den Minister van Binnenlandsche Zaken, gedeeltelijk op eigen verantwoordelijkheid, daarna ten gevolge eener later uitgevaardigde wet. Met opoffering van ruim zevenhonderd runderen, is de ziekte in België tot dusverre gestuit, en er is geen twijfel aan, of men is die meester, wanneer men slechts voortgaat, gelijk nog in de maand December des vorigen jaars in en bij Antwerpen geschied is, met telkens de koppels vee waaronder zij zich vertoont, af te slachten.

En nu de geschiedenis der runderpest hier te lande. Naauwelijks was zij in Engeland uitgebroken, of zij werd ook bij ons binnengehaald. In het laatst van Juni ontving DE VRIES JR., te Londen, van zijn vader in Nederland 23 stuks vette ossen. Deze dieren, afkomstig uit eene weide van VAN DER VELDEN, onder Kethel, bij Schiedam, bleven omstreeks tien dagen te Londen en werden op verschillende marktdagen te koop gesteld, maar niet verkocht. Zij werden den 2den Juli weder ingescheept op de stoomboot *de Batavier*, en hoewel de bekende Engelsche veearts, de Hoogleeraar SIMONDS, zelve opmerkte, dat de ossen niet gezond waren, zoo had hij evenwel geene bevoegdheid om ze terug te houden. Weldra waren zij te Rotterdam terug, en met hen was de vreeselijke ziekte binnen de grenzen gesleept. Van Rotterdam vervoerde men de ossen weder naar VAN DER VELDEN, te Kethel, als wanneer er reeds zes aan de runderpest ziek waren. Men hield dit echter voor mondzeer, deed de zieke dieren in de weide en stalde de zeventien overigen op. Den laatsten Juli waren van deze ossen nog twee te Kethel in leven,

de overigen waren gestorven of aan slagers te Rotterdam en te 's Hage afgezet. Het vee van VAN DER VELDEN werd weldra ook aangetast. Daarvan verkocht men in de volgende weken 38 stuks, die de Rotterdamsche veemarkt besmetten en de ziekte zoodanig deden verspreiden, dat er den 25sten Augustus reeds twaalf Zuid-Hollandsche gemeenten besmet waren, namelijk: Kethel, Schiedam, Vlaardingen, Overschie, Delfshaven, Kralingen, Nieuwerkerk aan den IJssel, Moordrecht en Zevenhuizen; en bezuiden de Maas: Heer-Jansdam, Spijkenisse en Sommelsdijk.

Had men toen den raad opgevolgd, door de zamengeroepen Commissie van veeartsen op den 30sten Augustus gegeven, en binnen acht dagen eene speciale wet bij de Staten-Generaal doorgedreven en ten uitvoer gebracht, zoo had men, door eene uitgaaf van zestig duizend gulden, de ziekte nog bij hare geboorte kunnen smoren. Wel kwam alles in de weer, Minister, Commissaris des Konings en Gedeputeerde Staten, Gemeente-Besturen en Kantonrechters, Commissiën van Veeartsen en buitengewoon daartoe gestationeerde veeartsen, een kordon door militaire en gewapende stoombooten bewaakt, deden, de eene meer, de andere minder, wat zij konden doen en de bestaande wetten toelieten; maar het eenignoodzakelijke werd verzuimd, het uitvaardigen der wet, die de bevoegdheid verleende om elk koppel vee, binnen vierentwintig uur nadat zich daarbij de ziekte vertoond had, af te slachten en te begraven. Wel werd er door de Staten-Generaal een krediet van honderd duizend gulden verleend; wel werd de Regering een paar maanden later gemachtigd om beperkende verordeningen uit te vaardigen ten opzichte van veemarkten, van den handel in vee en het vervoer van alles wat als overbrenger van smetstof beschouwd kon worden; maar de maatregelen die genomen werden, bleven halve maatregelen, en hebben ten hoogste uitgewerkt, dat de ziekte zich langzamer uitbreidt, dan zij zoude gedaan hebben, wanneer er geene maatregelen genomen waren. Vier weken na het uitbreken der ziekte waren er reeds zevenenveertig gemeenten besmet; veertien dagen later reeds zevenenzestig; als wanneer er 3 319 runderen door de ziekte waren aangetast, 1 169 daaraan gestorven en 674 afgemaakt, dat is 1 243 verloren, en 717 hersteld.

Bij het uitbreken der ziekte waren er in Zuid-Holland en Utrecht 275 000 stuks rundvee aanwezig; in de overige negen provinciën 1 058 000 stuks. Bijna een derde van die hoeveelheid zijn kalveren

en hokkelingen. Wanneer men nu dat vee gemiddeld op eene waarde van honderd gulden het stuk aanslaat, dan verkrijgt men voor de toenmalige waarde van den rundveestapel ruim 133 millioen. Dit komt omstreeks op hetzelfde neder, als of men de volwassen runderen op 120 gulden, de kalveren en hokkelingen op 40 gulden het stuk schat.

Een der eerste maatregelen van de Regering was het herinneren aan de Gemeente-Besturen en Gedeputeerde Staten, dat zij de macht bezaten om de besmette koppels, voor rijksrekening, te onteigenen en af te maken. Daarvan was dan ook gebruik gemaakt, en een veertig duizend gulden waren daarvoor in Maart 1866 reeds besteed. In Zeeland had men, door dien maatregel streng en zoo spoedig doenlijk toe te passen, de ziekte reeds tweemalen gestuit; in Noord-Brabant reeds driemalen, nadat daar, telkens uit Holland, de smetstof was overgebracht. In Zwollerkerspel, Overijssel, werden in het begin van Februari twee stallen afgeslacht. In Hemelumer Oldephaart en Noordwolde en in Gaasterland, Friesland, stuitte men in den herfst van 1866 de ziekte door het afmaken van twee stallen. Op de drie plaatsen in Noord-Holland benoorden het IJ, waar de ziekte half Januari uitbrak, verhinderde men de uitbreiding geheel; terwijl in Noord-Holland bezuiden het IJ, door een streng en goed beraamd toepassen dezer bepalingen, de ziekte overmeesterd en teruggedrongen werd, in weerwil van het aanhoudend overkomen der besmetting uit de aangrenzende verpeste provinciën Utrecht en Zuid-Holland.

Een eerste struikelblok was de onwil der veehouders, wier wil even weinig wegen moest als de wil van den man, wiens huis men ter neder werpt om een brand te stuiten, of afbreekt om eene dijkbreuk te stoppen. De onwil van den Burgemeester of van zijne Wethouders was het tweede struikelblok, waardoor de onteigening zoo niet gestuit, dan toch zoo zeer vertraagd werd, dat het afmaken van al het vee veelal te laat kwam, en de besmetting reeds naar elders overgeplant was. En al bestond er geen onwil, nog altijd waren er zoovele tijdroovende formaliteiten bij het toepassen der onteigeningswet te vervullen, dat in Zuid-Holland en Utrecht, in geene enkele gemeente het vee op de eerst besmette stallen tijdig genoeg afgemaakt is kunnen worden om de ziekte te stuiten.

De Regering beval strenge afzondering van de besmette stallen en weiden, maar overal bevond men dat, waar de kleeren van de menschen, waar de honden en katten, ja, de vliegen en misschien zelfs de wind de smetstof overdragen, zelfs de beste wil van den

veehouder geene uitbreiding door afzondering kan voorkomen; en wat dan, wanneer men, zoo als in de meeste gevallen, met onwil, zeer dikwijls uit domme dweepzucht ontstaande, te doen heeft?

Men heeft een militair kordon getrokken, dat alle vervoer van vee en besmette voorwerpen tegenhoudende, de runderpest eerst binnen een gedeelte van Zuid-Holland, zoude opsluiten, om die streek te doen doorzieken en uitzieken, gelijk de nieuwelings gemaakte kunsttermen luidden. Nadat er reeds in Maart 1866, ruim twee millioen aan waarde verloren was gegaan, bleek echter Zuid-Holland nog in 't minste niet doorgeziekt. Slechts negen ten honderd van den voorhanden rundveestapel had men er in de verloopen zes maanden verloren. In de gemeente Vlaardinger-Ambacht waren in ruim zes maanden tijds, van het voorhanden zijnde aantal runderen zes en veertig ten honderd verloren gegaan, en onder Maasland, in ruim vijf maanden, drie en dertig ten honderd, onder Woubrugge, in vier maanden, een en dertig ten honderd, en nog was in die gemeenten de ziekte op verre na niet geweken. De pesten der vorige eeuw hebben zeven, dertien en achttien jaren aangehouden voordat het geheele land was doorgeziekt. Maar wat nog erger was dan het langzame uitzieken van de ingesloten streek, het kordon bleek onvoldoende te zijn om de ziekte in te sluiten. Telkens werd de lijn verschoven om al weêr meer en meer gemeenten binnen te sluiten; telkens vertoonde zich de ziekte weêr buiten de lijn totdat deze eerst naar Noord-Holland, dwars door den Haarlemmermeer en door Utrecht verschoven moest worden, en het kordon in Maart de richting volgde die als het best te bewaken werd aangezien, over Holland op zijn smalst, namelijk, langs het IJ, door het Gooiland, over de Utrechtsche heiden, en langs de groote rivieren. Later is die weder verlegd langs de zuidelijke grens van Noord-Holland, toen dit de ziekte meester geworden was. Gemakkelijker voorzeker was het om deze lijn te verdedigen, dan die, welke men tot dusverre getracht had te behouden; maar nu moest men die ook zoolang bewaken, totdat Zuid-Holland en Utrecht uitgeziekt zouden zijn. Zeer velen echter zagen duidelijk in, dat met dit doorzieken en uitzieken jaren lang gemoeid zouden zijn, al mocht men dáár, zooals in November van het vorige jaar besloten is, door geene dieren binnen de afsluitingslijn meer af te slachten, de brandpunten van besmetting giftiger en zich sneller uitbreidende maken. Men begreep dat gedurende al dien tijd het eene bijna ondenkbare, onophoudelijke waakzaamheid en de tusschenkomst van een goed gedeelte van ons leger

vorderen zoude, om de lijn tegen overschrijding door winzucht en blind eigenbelang te verdedigen. Over eene landlijn van negen uur gaans, diende men nacht en dag schildwachten uit te zetten, terwijl er een aantal posten op den oever en gewapende vaartuigen op de stroomen voor de bescherming van negen en twintig uren gaans waterlijn noodig zouden zijn. Het geldt hier toch niet alleen bewaking der veeren, maar voornamelijk visitatie der schepen, die onophoudelijk trachten om verboden zaken uit te voeren. De ondervinding heeft geleerd, dat het belachelijk is om te vertrouwen, dat zulk een kordon bewaakt wordt door patrouilles. Wanneer de patrouille gepasseerd was, werd het gereed staande vee door de vaarten getrokken, en het vleesch van zieke dieren naar buiten gesmokkeld. Zoodra toch de lijn, waarlangs het kordon loopen zal, vastgesteld is, vormt zich uit de aanwonenden een corps smokkelaars, die, even als bij de rijksgrenzen, door gemeenschappelijk belang vereenigd, zamenzweren tegen allen, aan wie de bescherming van het kordon is toevertrouwd.

In December van het vorige jaar onder anderen bestond er, bij een der hoofdsmokkelaars tot het invoeren van vee over de lijn tusschen Noord- en Zuid-Holland, een geregeld stelsel van seinen met lantaarns, waarmede aan de handlangers der overzijde getelegrafeerd werd of men het vee al dan niet kon overbrengen. Deze seinen waren overal in den omtrek bekend; iedereen wist wat zij beduidden, behalve zoo het schijnt degene aan wien de bewaking der lijn was opgedragen. Deze smokkelaar heeft honderdtallen op honderdtallen de lijn overgebracht; zoowel van buiten, naar binnen, als van binnen naar buiten, en dat wel op eene plaats waar de lijn van scheiding uit eene breede vaart bestaat en de bewaking dus niet zeer moeielijk kon zijn. Een ieder ook die de veemarkten van Amsterdam en van andere plaatsen kent, weet dat daar industriëelen te vinden zijn die aannemen, om geheele driften van het daar aangekochte vee, over de afsluitingslijn te voeren en bij den kooper te leveren, tegen 2.50 gulden voor elke koe en 1.50 gulden voor elk kalf.

De ondervinding heeft dan ook ten duidelijkste in de laatste maanden bewezen, dat het kordon een aanhoudend overschrijden der ziekte van de lijn naar Noord-Holland, Gelderland en Noord-Brabant, naar Overijssel en Friesland, zelfs naar Elten en Goch in Pruissen, niet heeft kunnen beletten. Het langdurig volhouden eener lijn van afsluiting demoraliseert niet alleen de bevolking,

maar evenzeer de militairen die met de bewaking belast zijn. Deze moeten weldra goede vrienden worden met de boeren, waarbij zij in kwartier liggen, en hunne bezoldiging is niet zoodanig, of bij velen zal een extraatje, al ware 't maar een extra borrel, door één oog toe te doen verdiend, welkom zijn, om 't even van waar dat komt.

Het schorsen der rundveemarkten en het beletten van het vervoer van de eene provincie, of van de eene gemeente naar de andere van alle zaken, die geacht kunnen worden smetstof over te brengen, was als om strijd door de gemeenten, de provinciën en ook door het rijk, als een der heilzaamste middelen ter beperking der ziekte binnen bepaalde grenzen, aangegrepen. Gedurende een' korten tijd, eenige weken, mogen die beperkingen vol te houden zijn; het is ondoenlijk om onzen binnenlandschen handel plotseling voor een goed deel uit te roeien, het onvermijdelijke gevolg eener beperking van langen duur. Landbouw kan in den tegenwoordigen tijd niet bestaan zonder handel en vervoer van voortbrengselen; beperking doet al spoedig meer nadeel dan de runderpest, en terwijl men toch onmogelijk alle vervoer, dat van slachtvee of vleesch in de eerste plaats, beletten kan, dient men uitzonderingen op den regel, vervoer met bewijzen van herkomst, toe te laten. En wat er al reins en onreins onder die bewijzen van herkomst vervoerd wordt, en hoeveel er buitendien, in overtreding der strenge bepalingen, over de gemeentegrenzen gaat, kunnen wij leeren uit de verhalen die ons van alle kanten toekomen, en die natuurlijk alleen betrekking hebben op hetgeen men weet, maar eene overgroote hoeveelheid feiten, die men niet weet, te gissen overlaten. Het schorsen der rundveemarkten is een heilzame maatregel, die eenigen tijd vol te houden is, hoewel men ook het nadeelige daarvan niet uit het oog moet verliezen; het rondtrekken namelijk ter opsporing van slachtvee en het doordringen in de stallen van een heirleger veekoopers, die de veehouders, zoo zij volstrekt vee verkoopen moeten, niet willen weren, hoewel de besmetting maar al te dikwijls door hen wordt overgebracht, en er van alle zijden zeer te recht op wordt aangedrongen om dien lieden onbepaald den toegang tot de stallen te ontzeggen.

Het gebrekkige der bestaande verordeningen tegen het weren van de volksramp, bleek eerst recht duidelijk waar de rechter ingeroepen werd, om straffen toe te passen tegen plaats gehad hebbende overtredingen. Terwijl het niet dadelijk aangeven van ziek vee bestraft

moet worden met gevangenis van zes dagen tot twee maanden en eene geldboete van acht tot honderd gulden; het laten loopen van besmet vee onder ander vee, met gevangenis van twee tot zes maanden en eene geldboete van vijftig tot tweehonderd vijftig gulden; het werkelijk besmetten van ander vee, door het laten loopen van zieke dieren, met twee tot vijf jaren gevangenis en vijftig tot vijfhonderd gulden geldboete; terwijl tallooze malen aangifte verzuimd werd of eerst te laat geschiedde, zelfs wanneer er dieren bezweken waren; terwijl er tallooze malen ziek vee vervoerd, en in het begin zelfs, op de markten verkocht werd, hoorde men slechts te hooi en te gras eens van eene veroordeeling door den rechter.

Hoeveel burgemeesters werden er ernstig berispt of afgezet, die, door een flaauwhartig handelen, bij de eerste gevallen van ziekte, de runderpest in hunne gemeente hadden doen verspreiden?

Maar laten wij voortgaan met den loop der ziekte na te gaan.

In het begin van Maart was de toestand der ziekte alzoo:

	AANTAL RUNDEREN			
	IN ZUID-HOLLLAND.	IN UTRECHT.	IN NOORD-HOLLAND, BEZUIDEN HET IJ.	TE ZAMEN.
Bij het uitbreken der ziekte in elke der besmette gemeenten waren daar aanwezig omstreeks.....	176 000	75 000	28 000	280 000
Den derden Maart waren er sedert het uitbreken der ziekte aangetast.....	38 744	3 656	986	43 386
gestorven.....	13 012	1 402	258	14 672
afgemaakt.....	8 978	69	225	9 272
en alzoo verloren.....	21 990	1 471	483	23 944
hersteld.....	15 003	1 974	223	17 200
nog ziek.....	1 781	211	280	2 272

Had men toen, aan den aandrang van velen gehoor gevende, even als terzelfder tijd in Engeland, binnen

acht dagen eene speciale wet bij de Staten-Generaal doorgedreven en ten uitvoer gebracht, zoo had men de ziekte, met eene uitgaaf van twee tot drie tonnen gouds gesmoord.

In April heeft men de zwakheid gehad van gehoor te geven aan den onstuimigen aandrang der Zuid-Hollandsche boeren, en den invoer van vee, gedurende veertien dagen, toegestaan. Dit was olie in 't vuur; want het valt niet te betwijfelen of de twaalf duizend runderen, die in deze weinige dagen, binnen de lijn van afsluiting der provinciën Zuid-Holland en Utrecht zijn ingevoerd, hebben een voornaam contingent geleverd tot de 53 000 stuks die er sedert den eersten Mei zijn aangetast.

Tegen verwachting verminderde de ziekte daarop zeer aanmerkelijk in hevigheid, zoodat er in Juni niet meer dan vier honderd runderen 's weeks werden aangetast. Had men toen naar den raad van zeer velen geluisterd, de Staten-Generaal bijeen geroepen, en binnen acht dagen eene speciale wet doorgedreven en in uitvoer gebracht, zoo had men op dat oogenblik de ziekte kunnen stuiten, door eene uitgaaf van ruim honderd duizend gulden.

Maar die zoo vurig gewenschte wet werd eerst den 7den Augustus bij de Tweede Kamer ingediend, terwijl de ziekte zich uitgebreid had tot 1 000 aangetasten 's weeks. De Tweede Kamer beraadslaagde en nam de wet aan den 23sten Augustus, terwijl de ziekte tot 1 600 aangetasten 's weeks toenam. Ook de Eerste Kamer beraadslaagde en nam den 14den September de wet aan, terwijl het getal aangetaste runderen tot 1 900 's weeks vermeerderde. Den volgenden dag reeds werd de wet door den Koning bekrachtigd.

Had men toen met kracht de zaak aangevat en binnen veertien dagen de 4 000 zieke en aangetaste dieren afgemaakt, met wellicht even zoo veel van besmetting verdachte dieren, dan had men den veehouders, door de uitgaaf van een millioen wellicht, de schade van drie millioen driemaal honderd duizend gulden kunnen besparen, die er sedert den 14den September tot den 5den Januari, alleen door gestorven en afgemaakt vee, zijn verloren gegaan. Men heeft zich daarentegen bepaald tot het afmaken, in 16 weken, van 11 117 besmette en 2 662 verdachte dieren, en daardoor natuurlijk niet kunnen beletten, dat op den 8sten December het aantal der wekelijks aangetasten tot 7 800, dat der ge-

storvenen tot 4 000 klommen, welk aantal echter in de week, eindigende den 5den Januari, weder tot 5 000 aangetasten daalde. Alle gelden voor het afmaken van die runderen besteed, zijn even doelloos weggeworpen, als die, welke vóór dien tijd, in Zuid-Holland en Utrecht, tot vergoeding van afgemaakte of zelfs van gestorven dieren, uitgegeven zijn.

Dit verzuimen eener krachtige uitvoering der wet van den 15den September, moet daaraan geweten worden, dat die uitvoering niet, gelijk in Engeland, is opgedragen aan een enkel, met dictatoriale macht bekleed man, die, volgens een van te voren beraamd plan, door eenige weinige daartoe bepaaldelijk aangewezen personen, elk met eenen veearts, een' troep geoefende slagers en eene voldoende militaire macht, de wet ten uitvoer had moeten brengen.

Het mislukken der pogingen om de ziekte in Zuid-Holland en Utrecht te stuiten, is overigens hieraan toe te schrijven: ten eerste dat men, op de besmette stallen, niet terstond na het constateren der ziekte, binnen weinige uren, alles heeft afgemaakt en begraven, en het onzalige verkoopen van het vleesch der besmette dieren geboden heeft, een uitstekend middel, voorzeker om de ziekte heinde en ver te verspreiden, gelijk zich die dan ook, wel voornamelijk door vleesch uit besmette stallen, verspreid heeft, en ten andere: dat de wet niet verbiedt om volledige vergoeding te geven aan een' veehouder, bij wien andermaal de ziekte uitbreekt en bij wien andermaal het vee onteigend en afgemaakt wordt. Hierdoor toch is er eene premie gesteld, door velen reeds genoten, op het voortduren der ziekte. Wanneer men, bij het andermaal uitbreken der ziekte binnen drie maanden na het onteigenen en afmaken van het vee dat de vorige keer besmet was geraakt, aan den veehouder slechts een derde der waarde van het afgemaakte vee vergoedt, bij een ten derden male uitbreken slechts een tiende, zoo zullen zich de veehouders wel vrijwaren tegen besmetting, eenvoudig door in den eersten tijd geene koeien weêr aan te schaffen.

Eene groote fout is geweest, dat men niet volgens een vast plan, aan den omtrek der besmette streek beginnende, naar het middenpunt is voortgegaan, geen stap voorwaarts doende of eerst moest achterwaarts de ziekte uitgeroeid zijn. Zoo had men, voor lang reeds, de Zuid-Hollandsche eilanden schoon moeten vegen, even als de heidestreek van Utrecht en de Zuid-Hollandsche gemeenten benoorden Leyden, waardoor de bewaakte afsluitingslijn aanmerkelijk ingekrompen,

en de besmetting van Gelderland waarschijnlijk voorkomen had kunnen worden.

Ziende dat het afmaken binnen de lijn, in Zuid-Holland en Utrecht, niets baatte, dat het getal wekelijks aangetasten in weerwil daarvan grooter werd dan 't immer te voren en in de week eindigende den 8sten November van 1 600 tot 3 257 was vermeerderd, besloot de Regering den 29sten November om dit binnen de lijn te staken, de ziekte hier aan haar eigen lot over te laten, en, alleen buiten de lijn van afsluiting, het stelsel van LANCISI te blijven toepassen; waarbij evenwel het ongelukkige verkoopen van vleesch van verdachte dieren niet verboden werd, en zelfs toegestaan dat men de gestorven dieren vilde en de huid vervoerde.

Er is reeds gezegd dat de ziekte zich gedurende den herfst in Friesland vertoond had onder Hemelum in Hemelumer-Oldephaart en Noordwolde en te Harich in Gaasterland.

Tot dusverre was zij beperkt gebleven binnen de besmette provinciën Zuid-Holland en Utrecht en in de Noord-Hollandsche gemeenten die daaraan grenzen. In het laatst van November en in December overschreed zij echter op de meest verontrustende wijze de lijn van afsluiting, hoewel overal, onmiddellijk, met den meest mogelijken ijver, bestreden door het afmaken van de geheele koppels waaronder zich de ziekte vertoonde. In Gelderland werden gedurende zes weken, of tot den 5den Januari 350 stuks aangetast, 22 stuks slechts stierven aan de ziekte, geene liet men er herstellen, maar 1 247 werden er afgemaakt. Gedurende dienzelfden tijd werden er in Noord-Holland 2 978 aangetast, terwijl er 153 stierven en 32 herstelden, terwijl men er 2 793 afmaakte, met 1 012 verdachten of gezonden van besmette koppels. In Noord-Brabant brak de ziekte langs de Maas uit onder Empel en Lithoyen, Haren, Ravestein, Haren en Reek, tastte stallen aan onder Hassum, bij Goch op 't Pruissische en ging de Maas over naar Gelderland, zich onder Appeltern, Keent, Neerbosch en st. Anna, bij Nijmegen, vertoonende. Wijders brak zij uit onder Woudrichem en Drunen, en in de Meijerij onder Oerle, Udenhout, Helvoirt, Vugt, st. Oedenrode en Uden.

In Gelderland openbaarde zij zich eerst onder Culemborg en Beesd en brak vervolgens in vijftien gemeenten van 't land van Buren en de Tielerwaard uit; onder Avezaath, Zoelen en Lienden; onder Zetten, Elst, Gent, Haalderen en Huissen, in de Over-Betuwe, en aan de overzijde van den Rhijn, bij Babberich in het Pruissische. Op de

Veluwe had men de ziekte te bestrijden onder Nijkerk, Putten, Garderen, Kootwijkerbroek, Lunteren en aan de Grift in Geldersch Veenendaal. Aan den IJssel onder Gorssel, en in Overijssel, onder Welsum en in het Mastenbroek, werden stallen aangetast. In Noord-Holland werden de gemeenten in Amstelland en Gooiland door het geheel verpeste Utrecht aangestoken en, stak de ziekte weêr het IJ over, waar men besmette stallen kreeg onder Oost-Zaan, Assendelft, Nieuwendam, Broek in Waterland, Edam, Middelie, Berkhout, Wognum, Obdam, den Heer-Hugowaard en Nieuwe-Niedorp.

Binnen de lijn van afsluiting, in Zuid-Holland en Utrecht, is 't, sedert de schorsing van het onteigenen, gruwelijker geworden dan ooit. Aan het opgeven van nieuw aangetaste stallen wordt de hand niet gehouden, en kan bij onmacht der politie ook niet gehouden worden, zoodat de vermindering van het aantal aangetaste runderen, hoogstwaarschijnlijk althans, voornamelijk toe te schrijven is aan verzwijgen van de waarheid. Het afmaken van gezonde dieren is natuurlijk genoegzaam opgehouden, en men slacht slechts degenen die hopeloos staan of verkoopt zelfs het vleesch der gestorven dieren. Het afschuwelijke opgraven van onteigende en afgemaakte dieren is opgehouden, want er wordt niets meer onder den grond gestopt dan wat reeds kreng geworden is. Dat hier thans het doorzieken in vollen gang is spreekt van zelf, ten koste van de veehouders natuurlijk, aan welke dit, van den eersten December tot den vijfden Januari, twee millioenen guldens gekost heeft alleen aan waarde van de 19 500 in Zuid-Holland en Utrecht, gedurende die vijf weken, gestorven runderen.

Ja, waarlijk, thans is de runderpest binnen de afsluitingslijn eene ware en rechtvaardige „straffe Gods", hen juist treffende die, door dom ongeloof aan de besmettelijkheid der ziekte, of door dweepend onverstand, of wel door hebzucht gedreven, zich de ramp op den hals gehaald en veroorzaakt hebben, dat uit 's Lands schatkist zeventien tonnen gouds doelloos zijn weggeworpen. Hun ongeluk hebben zij niet alleen zich zelven te wijten, maar daarenboven hebben zij zich voor God te verantwoorden over de ramp die, door hun toedoen, de onschuldigen in hun midden en het geheele Vaderland treft. Het platteland van Zuid-Holland en Utrecht wordt al meer en meer ééne enkele groote giftmengerij, waaruit het verderf heinde en ver over den Nederlandschen rundveestapel word rondgedragen.

Dit overzicht der geschiedenis van de Runderpest moet hier ge-

sloten worden, met het einde van 1866. De Regering heeft zich thans laten voorlichten door eene Commissie bij Koninklijk Besluit van den tweeden Januari benoemd. Laat ons hopen dat er ten gevolge van den raad door die Commissie gegeven, een nieuw tijdperk voor de geschiedenis der runderpest is aangebroken, en dat zulks in dit tijdschrift over eenige weinige maanden geboekt zal kunnen worden, als het laatste hoofdstuk of de eindgeschiedenis van deze volksramp.

In vier stellen tafels volgen hier nu de cijfers die ten grondslag verstrekken voor de geschiedenis van de runderpest in 1865 en 1866. Door de zorg van den Heer P. H. WITKAMP, verschijnen zij hier in eenen geheel anderen vorm als de officiële opgaven, waaruit zij zamengesteld zijn.

Op de eerste tafel zijn de cijfers te vinden voor de geschiedenis van de runderpest van Juli 1865 tot den 5den Januari 1867, gemeentes gewijze en streeksgewijze gerangschikt, omdat hieruit alleen een overzicht te verkrijgen is van de topographische verspreiding der ziekte, en het duidelijk in het oog valt dat alleen Zuid-Holland en Utrecht de besmette streken bevatten, waar de ziekte gekweekt en gekoesterd wordt, en van waar zij telkens hare giftige pijlen naar de andere provinciën uitschiet. Uit de vergelijking van het aantal vee dat bij den aanvang in vele gemeenten aanwezig was, met hetgene daar is aangetast, blijkt onmiddellijk hoe schromelijk het verbod van invoer binnen de afsluitingslijn, overtreden is geworden.

De tweede tafels geven een wekelijks overzicht van het beloop der ziekte in Nederland tot den 5den Januari 1867. In de meeste officieele opgaven wordt slechts wekelijks opgegeven hoeveel er van de, in die week aangetaste dieren, gestorven, afgemaakt of hersteld zijn, niet het werkelijk aantal gestorvenen, afgemaakten of herstelden; dat evenwel uit de telkens gegeven recapitulatiën is op te maken [1].

---

[1] De wijze waarop de staten van de veepest tot nu, den 26sten Januari, in de *Staats-Courant* zijn medegedeeld, heeft op eene zoo zonderlinge wijze plaats gehad, dat niemand zich een begrip van den waren toestand kan maken, en dat *de Runderpest*, N°. 24, de statistiek van Zuid-Holland tot 9 December 1865 besprekende, tot de slotsom kwam, dat toen reeds in 11 opgaven 894 stuks koeien die aangetast waren, spoorloos waren verdwenen, en dat dit aantal elke week met honderden toenam.

Naar deze verkeerde wijze van beschouwing, heeft men bij optelling der gestorvenen, afgemaakten en herstelden in de 4 aangetaste provinciën, in *de Runderpest* en *de Economist*,

De derde tafel bevat de cijfers van de veepest in Groot-Brittanje, ter nadere opheldering van hetgene hierboven ten dien aanzien gezegd is. Bij de meer uitgebreide Engelsche opgaven vindt men tevens opgegeven, het aantal koppels vee dat wekelijks aangetast werd, en de hoeveelheid gezond vee dat afgemaakt is om de ziekte te stuiten, twee zeer belangrijke cijfers waarvan men de eerste ten onzent verzuimd heeft op te laten maken en waarvan de tweede zich zoo verschuilt, dat het niet dan met moeite is op te delven. De Heer WITKAMP heeft ook deze leemte pogen aan te vullen zoowel in het viertal tafels die het wekelijks overzicht leveren, als bij den staat der gemeenten.

De vierde tafel geeft de cijfers waaruit men den invloed op kan maken die de runderpest op den handel heeft gehad, en is getrokken uit de maandelijksche staten van in-, uit- en doorvoer der voornaamste handels-artikelen die door het departement

---

getallen verkregen, die, geheel ongelijksoortige opgaven vereenigende, niet de minste waarde bezitten. Want in de officiële staten zijn die van Zuid-Holland geheel anders bewerkt dan die van Utrecht, Noord-Holland en Gelderland, met dien verstande echter, dat ook de beide eerste opgaven van Noord-Holland naar het jammerlijke model op de leest van Zuid-Holland zijn geschoeid.

In de opgaven van Utrecht, Gelderland en van Noord-Holland, de laatste sedert 25 Januarij 1866, wordt wekelijks opgegeven hoeveel dieren aangetast, gestorven en afgemaakt zijn, hoezeer bij Gelderland weder op eene geheel verschillende wijze dan bij de beide andere provinciën, doch bij Zuid-Holland leest men wel dezelfde hoofden, maar de opgaven behelzen:

1 het aantal aangetasten,
2 " " gestorvenen van die nieuw-aangetasten, doch zonder de gestorvenen van in vroegere weken ziek geworden dieren,
3 " " afgemaakten, naar dezelfde maatstaf,
4 " " herstelden, " " " .

Wil men derhalve de werkelijke cijfers voor Zuid-Holland weten, zoo moet men die berekenen uit de bijgevoegde recapitulatiën, hetgeen door aftrekking gemakkelijk schijnt, maar met veel omslag is verbonden door gedurige wijzigingen, waardoor men telkens de verkregen uitkomsten van vroegere weken op nieuw moet overrekenen.

Voeg er bij, dat zeer vaak bij de optellingen in de lange lijsten van de *Staats-Courant* fouten zijn geslopen, die meestal slechts uit een zorgvuldig vergelijken kunnen gevonden worden, maar niet altijd op te helderen zijn, groote struikelblokken inderdaad voor hem die een goed overzigt wil geven.

Enkele voorbeelden mogen dit opheldereu.

Den 30sten September 1865 beliep het geheele getal aangetasten in Zuid-Holland..3 319
Daarbij kwamen van 1—7 October..... 764

te zamen....4 083

Toch geeft de *Staats-Courant* er te zamen 4 084, en die ééne koe te veel is steeds behouden gebleven, tot dat er weer andere, gelukkig steeds kleine misrekeningen, plaats vinden.

van Financiën worden uitgegeven. Terwijl het Statistiek Jaarverslag nog niet bekend is, evenmin als de maand-staat voor December 1866, zoo geeft deze tafel nog niet de juiste cijfers, genoeg evenwel

---

Een ander.

De opgave uit Utrecht, eindigende den 17den Februari, geeft voor het geheele aantal aangetasten **1 309**, doch wie

12	voor	Abcoude-Baambrugge,
11	"	Benschop,
20	"	Breukelen-Nyenrode,
11	"	Breukelen-st. Pieters,
45	"	Harmelen,
16	"	Jutphaas,
117	"	Kamerik,
11	"	Kockengen,
315	"	Linschoten,
4	"	Loenen,
3	"	Lopik,
5	"	Maarssenveen,
10	"	Maartensdijk,
56	"	Montfoort,
15	"	Polsbroek,
265	"	Snelrewaard,
77	"	Vinkeveen c. a,
1	"	Vreeswijk,
16	"	Willeskop,
13	"	Wilnis,
40	"	IJsselstein,
180	"	Zegveld, en
6	"	Zuylen

te zamentelt, krijgt slechts **1 249**.

Een voorbeeld voor Noord-Holland levert onder anderen de staat van 25 Februari tot 3 Maart 1866 op. Toen werden — ten minste dit is te berekenen — **18** runderen in Ouder-Amstel en **169** in de provincie aangetast, doch in de *Staats-Courant* luiden deze getallen 28 en 179. Het heeft niet weinig gecijfer gekost, zoo hier als op vele andere plaatsen, de werkelijke totalen te vinden of die zoo nabij mogelijk te komen.

De Heer WITKAMP acht het eene onmogelijkheid al die vergissingen uit de staten zelven te herstellen; doch hij is zoo gelukkig geweest om het zoo ver te brengen, dat het verschil in de onderscheidene opgaven een niet noemenswaard bedrag uitmaakt.

Dat het werkelijk eene onmogelijkheid is, volkomen juiste staten te berekenen, kan, onder anderen, blijken uit den staat van Utrecht van 18 tot 24 Februari 1866. Immers door optelling der herstelden is te vinden dat daar het cijfer 244 fout is, en dit 224 moet zijn; doch wie verklaart hoe het geheele aantal aangetasten te Zegveld bedragen kon

op 17 Februari 587
en " 24 Februari 574?

om een begrip van dien invloed te geven. Men ziet hieruit hoe de groote vermeerdering van vleesch-uitvoer, op verre na niet heeft kunnen opwegen tegen de vermindering in uitvoer van slachtvee. Bij eenige artikelen is hier de invoer opgeteekend, waaruit blijkt in hoever onze uitvoer slechts doorvoer is.

Onze buitenlandsche handel in voortbrengselen van den veestapel lijdt, alzoo een verlies waarvan hij zich waarschijnlijk eerst na jaren langen tegenspoed zal kunnen herstellen. Met achttien millioen gulden 's jaars overtrof in 1864 onze uitvoer aan slachtvee den invoer; voor twee en twintig millioen voerden wij meer uit dan in aan boter en kaas; voor zeven honderd en zeventig duizend gulden meer aan huiden; zoodat, zonder den handel in vleesch in rekening te brengen, hier ruim veertig millioen, meer dan de dubbele waarde van hetgene wij aan het buitenland voor katoen en katoenen garens betalen, en dat wel eene tariefswaarde, die, gelijk bekend is, aanmerkelijk onder de werkelijke koopwaarde blijft, op het spel staat.

Statistiek van de Runderpest

ZUID-

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Delfland.		
Kethel en Spaland.....	Juli **1865**.....2 280	5 Januari **1867**.....2 699
Vlaardinger-Ambacht.....	21 Augustus 〃 2 930	〃 〃 2 504
Vlaardingen.....	22 〃 〃 548	29 Decemb. **1866**.....281
Maasland.....	4 September 〃 4 594	5 Januari **1867**.....2 866
Maassluis [1]	7 October 〃 .....154†	〃 〃 92
de Lier.....	14 〃 〃 701	22 Decemb. **1866**.....413
Naaldwijk.....	31 Augustus 〃 1 409	5 Januari **1867**.....534
's Gravesande.....	30 〃 〃 1 622	1 Decemb. **1866**.....221
Monster.....	29 〃 〃 606	24 〃 〃 40
Loosduinen.....	24 December 〃 1 481	5 Januari **1867**.....413
's Gravenhage.....	23 Augustus 〃 733	〃 〃 224
Rijswijk.....	19 Januari **1866**.....1 309	〃 〃 908
Wateringen.....	12 Novemb. **1865**.....729	〃 〃 203
Hof van Delft.....	31 Augustus 〃 2 097	〃 〃 1 549
Delft.....	25 〃 〃 453	〃 〃 832
Schipluiden.....	〃 〃 〃 1 687	〃 〃 1 479
Vrijenban.....	30 〃 〃 .....1 643†[2]	〃 〃 1 574
Nootdorp.....	9 December 〃 716	〃 〃 421
Pijnacker.....	24 September 〃 1 931	〃 〃 1 530
Berkel en Rodenrijs.....	30 Augustus 〃 1 740	〃 〃 1 122
	Te zamen....29 363	19 905

[1] Verloren = gestorven en afgemaakt.

[2] Het teeken † duidt te dezer plaatse aan, dat de opgave omtrent den veestapel dagteekent niet van

in de Gemeenten van Nederland.

HOLLAND.

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN [1]	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
305	1 363	1 668	971	60	118.3	61.8	35.9
570	920	1 490	1 006	8	85.4	59.5	40.1
73	90	163	118	—	51.3	58	42
952	650	1 602	1 222	42	62.4	55.9	42.6
41	6	47	35	10	59.7	51.1	38
104	97	201	212	—	58.9	48.7	51.3
131	209	340	193	1	37.8	63.7	36.2
91	27	118	103	—	13.6	53.4	46.6
2	17	19	21	—	6.6	47.5	52.5
187	20	207	185	21	27.9	50.1	44.8
92	23	115	106	3	30.6	51.3	47.3
139	314	453	389	66	69.4	49.9	42.8
40	59	99	100	4	27.8	48.8	49.3
793	90	883	652	14	73.9	57	42.1
147	268	415	403	14	183.7	49.9	48.4
445	369	814	652	13	87.7	55	44.1
991	21	1 012	524	38	95.8	64.3	33.3
195	72	267	145	9	58.8	63.4	34.4
778	363	1 141	372	17	79.2	74.6	24.3
339	329	668	450	4	64.5	59.5	40.1
6 415	5 307	11 722	7 859	324	67.8	58.9	39.4

het uitbreken der ziekte, maar van korten tijd daarna, als zijnde vroeger geene medegedeeld.

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Schieland.		
Schiedam	23 Augustus **1865**.....332	29 Decemb. **1866**.....334
Oud- en Nieuw-Mathenesse.	25 " " 357	15 November " 405
Delfshaven	19 " " 765	29 December " 856
Rotterdam	1 September " 359	" " " 92
Overschie	22 Augustus " 2 700	5 Januari **1867**.....2 337
Schiebroek	28 " " 566	" " " 541
Hillegersberg	24 " " .....776 †	" " " 701
Kralingen	22 " " 720	" " " 238
Capelle aan den IJssel	10 September " 935	" " " 316
Nieuwerkerk aan den IJssel.	22 Augustus " 1 128	" " " 390
Moordrecht	21 " " 1 147	" " " 127
Broek, Thuil en 't Weegje	30 September " 1 595	" " " 943
Zevenhuizen	24 Augustus " 1 145	" " " 724
Moercapelle	11 Maart **1866**.....168	21 April **1866**.....32
Bleiswijk	25 Augustus **1865**.....901	5 Januari **1867**.....572
Bergschenhoek	26 " " 863	" " " 1 089
	14 457	9 697
Rijnland.		
Zegwaard	28 Augustus **1865**.....571	28 December **1866**.....179
Zoetermeer	13 November " 1 030	5 Januari **1867**.....619
Stompwijk	Augustus " 3 091	" " " 1 055
Voorburg	19 September " 898	" " " 479
V ur	27 Januari **1866**.....681	24 November **1866**.....31
Wassenaar	14 November **1865**.....2 162	22 December " 119
Voorschoten	" " " .....1 493 †	5 Januari **1867**.....331
Valkenburg	18 Maart **1866**.....265	" " " 229
Katwijk	24 Februari " 198	29 December **1866**.....60
Rijnsburg	25 Januari " 462	23 December " 152
Noordwijk	23 November " 911	29 " " 39
Noordwijkerhout	17 Maart " 1 556	5 Januari **1867**.....156

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
66	126	192	142	—	100.6	57.5	42.5
89	225	314	91	—	113.4	77.5	22.5
27	527	554	302	—	111.9	64.7	35.3
40	21	61	29	2	25.6	66.3	30.5
365	1 185	1 550	787	—	86.6	66.3	33.7
121	278	399	142	—	97.3	73.8	26.2
128	269	397	267	37	90.3	56.6	38.1
37	132	169	65	4	33.1	71	27.3
149	47	196	109	11	34.2	62	34.5
183	23	206	168	16	33.8	52.8	43.1
57	9	66	45	16	11.1	51.9	35.5
511	133	644	239	60	59.1	68.3	25.3
303	101	404	301	19	63.2	55.8	41.6
23	—	23	9	—	19	71.9	28.1
104	159	263	297	12	63.4	45.9	51.9
504	185	689	379	21	126.2	63.2	34.8
2 707	3 420	6 127	3 382	198	67	63.1	34.8
80	5	85	94	—	31.3	47.5	52.5
374	8	382	225	12	60.1	61.7	36.3
116	515	631	424	—	34.1	59.8	40.2
22	190	212	258	9	53.3	44.2	53.9
—	16	16	15	—	4.5	51.6	48.4
38	44	82	37	—	5.5	68.9	31.1
153	60	213	77	41	22.1	64.3	23.3
73	70	143	74	12	86.4	62.4	32.3
23	24	47	13	—	30.3	78.3	21.7
68	14	82	70	—	32.9	53.9	46.1
13	7	20	12	7	4.3	51.3	30.8
61	17	78	56	22	10	50	35.9

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Hillegom	19 April 1866.....728	5 Januari 1867.....86
Lisse	27 November 1865.....1 495	" " " 728
Sassenheim	17 Februari 1866.....635	29 December 1866.....234
Voorhout	13 Januari " 944	5 Januari 1867.....309
Warmond [1]	20 " " 1 209	" " " 764
Oegstgeest	18 " " 901	" " " 646
Leyden	3 Februari " 394	29 December 1866.....90
Leyderdorp	13 December 1865.....1 186	5 Januari 1867.....1 017
Zoeterwoude [2]	16 November " 4 130	29 December 1866.....1 969
Benthuizen	4 September " 558	5 Januari 1867.....160
Hazerswoude	17 November " 3 438	" " " 2 162
Koudekerk	21 " " 1 100	" " " 927
Woubrugge	9 " " 2 414	" " " 1 768
Alkemade	13 December 1865.....2 351	" " " 2 180
Leymuiden	5 September " 1 264	15 December 1866.....1 371
Rijnsaterwoude	28 Februari 1866.....451	5 Januari 1867.....231
Nieuwveen	13 Januari " 587	1 December 1866.....359
Zevenhoven	17 Februari " 1 121	5 Januari 1867.....414
ter Aar	26 November 1865.....1 606†	" " " 690
Nieuwkoop	22 Januari 1866.....1 980	" " " 1 271
Aarlanderveen	21 December 1865.....2 495	" " " 1 443
Oudshoorn	12 November " 1 591	" " " 904
Alphen	7 Januari 1866.....2 567	" " " 2 068
Boskoop	21 December 1865.....569	" " " 387
Noord-Waddinxveen	13 Januari 1866.....723	" " " 424
Zuid-Waddinxveen	19 September 1865.....501	" " " 150
Sluipwijk	Medio Juli 1866.....256	" " " 98
Reeuwijk	19 Januari " 1 309	" " " 614
Zwammerdam	21 " " 1 184	22 December 1866.....599
	53 005	27 512

[1] De staat van 30 Dec. 1866 tot 5 Jan. 1867, in de *Staats-Courant* van 13 en 14 Jan. 1867, nog ziek. Dit is blijkbaar fout, doch de wijze van mededeelen laat niet toe, de fout te herstellen. lijst het cijfer der gestorvenen 9 te groot is opgegeven.

[2] Wegens gelijke foutieve opgave is door ons bij Zoeterwoude het getal herstelden met 20 vermeerderd.

IAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
42	4	46	31	9	11.8	53.5	36
177	142	319	289	120	48.7	43.8	39.7
59	82	141	93	—	36.9	60.3	39.7
146	18	164	138	7	32.7	53.1	44.7
407	59	466	277	21	63.2	60.9	36.3
315	76	391	255	—	71.7	60.5	39.5
54	2	56	29	5	22.8	62.2	32.2
630	21	651	355	11	85.8	64	34.9
1 165	11	1 176	793	—	47.7	59.7	40.3
84	11	95	50	15	28.7	59.4	31.2
969	297	1 266	864	32	62.9	58.5	40
250	318	568	286	73	84.3	61.3	30.8
844	272	1 116	596	56	73.3	63.1	33.7
752	479	1 231	899	50	92.7	56.5	41.2
767	77	844	527	—	108.5	61.6	38.4
116	27	143	67	21	51.2	61.9	29
224	3	227	132	—	61.2	63.2	36.8
236	34	270	137	7	36.9	65.2	33.1
399	112	511	179	—	43	74.1	25.9
680	179	859	385	27	64.2	67.6	30.3
831	350	1 181	239	23	57.8	81.9	16.5
472	108	580	307	17	56.8	64.1	34
1 247	141	1 388	662	18	80.6	67.1	32
236	25	261	120	6	68	67.4	31
293	1	294	129	1	58.5	69.4	30.4
42	63	105	40	5	29.9	70	26.7
30	51	81	16	1	38.3	82.7	16.3
338	94	432	180	2	46.9	70.4	29.3
328	150	478	121	—	50.6	79.8	20.2
13 154	4 177	17 331	9 551	630	51.3	63	34.7

ermeldt 764 aangetasten, verdeeld in 416 gestorvenen, 59 afgemaakten, 277 herstelden en 21
n verband met de lijst van 6 tot 12 Januari 1867, meenen we te moeten aannemen, dat in de eerste

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATST AANGETAST.
Gouda, Woerden, Oudewater en tusschenliggende gemeenten.		
Gouda	1 September **1865** .....491 †	5 Januari **1867** 212
Stein	9 " " 1 006	" " " 693
Hekendorp	26 December " 847	" " " 620
Oudewater	15 September **1866** .....128 †	" " " 192
Papekop	14 December **1865** 701	" " " 893
Lange-Ruigeweide	17 Januari **1866** 1 057	" " " 1 140
Waarder	28 September **1865** 1 143	" " " 1 050
Barwoutswaarder	28 October " 707	1 December **1866** 410
Woerden	11 November " 1 181	5 Januari **1867** 1 389
Rietveld	28 October " 927	3 November **1866** 502
Bodegraven	20 November " 4 541	5 Januari **1867** 2 933
	Te zamen 12 829	10 034
Krimpenerwaard en 't Land ten oosten van de Vlist.		
Schoonhoven	17 Februari **1866** 111	5 Januari **1867** 8
Vlist en Bonrepas	10 " " 955	" " " 601
Haastrecht	27 December **1865** 1 573	" " " 877
Gouderak	27 Januari **1866** 900	" " " 73
Stolwijk	28 December **1865** 2 070	" " " 796
Berg-Ambacht	24 " " 2 189	" " " 669
Ammerstol	niet besmet.	
Lekkerkerk	7 September **1865** 1 773	" " " 77
Berkenwoude	17 Mei **1866** 989	" " " 139
Ouderkerk aan den IJssel	8 September **1865** .....1 367 †	" " 305
Krimpen aan den IJssel	6 Januari **1866** 542	" " " 356
Krimpen aan de Lek	December " 587	" " " 25
	Te zamen in 11 der 12 gemeenten 13 065	3 926

IAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
90	42	132	49	31	43.2	62.2	23.1
372	138	510	172	11	68.8	73.6	24.9
284	153	437	161	22	73.2	70.5	26
55	101	156	36	—	134.3	81.2	18.8
633	5	638	253	2	127.3	71.5	28.3
835	—	835	297	8	107.1	73.2	26.1
683	29	712	331	7	92.6	67.8	31.5
255	1	256	154	—	57.9	62.4	37.6
768	56	824	561	4	117.6	59.3	40.4
270	—	270	232	—	29.1	53.8	46.2
2 113	13	2 126	794	13	44.3	72.4	27.2
6 358	538	6 896	3 040	98	78.2	68.7	30.3
2	—	2	—	6	7.2	25	75
239	205	444	146	11	62.9	73.9	24.3
282	296	578	275	24	55.8	65.9	31.4
41	9	50	6	17	8.1	68.5	8.2
485	68	553	192	51	38.4	69.5	24.1
340	46	386	237	46	30.6	57.7	35.4
12	11	23	28	26	4.3	29.9	36.3
84	8	92	42	5	14.1	66.2	30.2
131	3	134	137	34	22.2	44	49.9
211	6	217	121	18	65.7	60.9	34
22	—	22	2	1	4.2	88	8
1 849	652	2 501	1 186	239	29.6	63.7	30.2

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Alblasserwaard en Vijf-Heeren-Landen.		
Alblasserdam	niet besmet.	
Oud-Alblas		
Nieuw-Lekkerland		
Streefkerk	30 Augustus **1865**.....1 489	3 Maart **1866**.....105
Bleskensgraaf en Hofwegen.	27 December **1866**.....1 137	5 Januari **1867**.....11
Wijngaarden	20 " " 456	29 December **1866**.....18
Papendrecht	25 " " 1 005	5 Januari **1867**.....13
Sliedrecht	28 December **1865**.....1 200	30 December **1865**.....18
Giessendam	3 Januari **1866**.....2 779	6 Januari **1866**.....1
Molenaarsgraaf	niet besmet.	
Brandwijk	1 Januari **1866**.....906	3 Maart **1866**.....50
Groot-Ammers	2 December " 997	5 Januari **1867**.....238
Nieuwpoort	einde " " 219	5 " " 9
Langerak	midden August. " .....763 †	" " " 93
Goudriaan	17 Mei " 920	" " " 73
Ottoland	31 December **1865**.....732	" " " 114
Peursum	niet besmet.	
Noordeloos	23 April **1866**.....1 045	5 Januari **1867**.....214
Hoornaar	niet besmet.	
Giessen-Nieuwkerk		
Hardinxveld		
Schelluinen		
Gorinchem		
Arkel		
Hoog-Blokland		
Meerkerk	8 April **1866**.....1 199	5 Januari **1867**.....279
Ameide	7 Mei " 527	" " " 185
Tienhoven	30 November " 348	" " " 73
Lexmond	4 Mei " 1 918	" " " 368
Vianen	14 " " 653	" " " 329

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
49	5	54	51	—	7	51.4	48.6
1	—	1	—	10	0.9	9.1	—
11	—	11	—	7	3.9	61.1	—
6	—	6	—	7	1.3	46.2	53.8
—	18	18	—	—	1.5	100	—
—	1	1	—	—	0.04	100	—
13	—	13	37	—	5.5	26	74
127	—	127	27	84	23.9	53.4	11.3
6	—	6	—	3	4.1	66.7	33.3
45	—	45	21	27	12.2	48.4	22.6
42	—	42	28	3	7.9	57.5	38.3
54	—	54	49	11	15.5	47.3	43
151	2	153	25	36	20.5	71.5	11.7
212	—	212	59	8	23.3	75.9	21.2
110	—	110	1	74	35.1	59.4	0.6
32	—	32	7	34	21	43.8	9.6
232	15	247	76	45	19.2	67.1	20.7
188	28	216	51	62	50.4	65.7	15.5

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATST AANGETAST.
Hagestein	7 December **1865**.....759	5 Januari **1867**.....339
Everdingen	20 October **1866**.....509 †	" " " 260
Schoonrewoerd	24 November " 952	" " " 61
Hei- en Boeicop	2 December " 734	" " " 195
Leerbroek	18 October " 975	" " " 261
Nieuwland	niet besmet.	
Kedichem	7 December **1866**.....943	15 December **1866**.....13
Leerdam	12 Juni " 1 270	5 Januari **1867**.....260
Asperen	7 September " .....832 †	" " " 405
Heukelom	niet besmet.	
	Te zamen in 26 van 40 gemeenten.....25 267	3 985
IJsselmonde en 't Eiland van Dordrecht.		
Dordrecht	niet besmet.	
Dubbeldam	17 April **1866**.....1 762	21 April **1866**.....5
Zwijndrecht	13 Maart " 186	17 Maart " 1
Groote-Lindt	niet besmet.	
Heer-Jansdam	25 Augustus **1865**.....175	28 October **1865**.....38
Hendrik-Ido-Ambacht	niet besmet.	
Ridderkerk	7 September **1865**.....1 274	15 December " 15
IJsselmonde	9 " " 817	" " " 18
Oost- en West-Barendrecht	28 " " 739	14 October " 5
Rhoon [1]	21 October " 772	28 April **1866**.....214
Katendrecht	3 September " 110	21 October **1865**.....8
Charlois	24 Augustus " 913	21 April **1866**.....63
Pernis	10 September " 390	18 Augustus " 205
Poortugaal	14 October " 672	10 Februari " 106
Hoogvliet	17 " " 496	" " " 276
	Te zamen in 12 van 15 gemeenten.....8 306	954

[1] De lijst van 30 Dec. 1866 tot 5 Januari 1867, in de *Staats-Courant* van 13 en 14 Januari 1867

AAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
159	102	261	39	39	44.7	76.9	11.5
172	46	218	15	27	51.1	83.8	5.8
26	7	33	24	4	6.4	54.1	39.3
126	—	126	46	23	26.6	64.6	23.6
169	33	202	46	13	26.8	77.4	17.6
3	—	3	10	—	1.4	23.1	76.9
123	19	142	65	53	20.5	54.6	25
265	1	266	63	76	48.8	65.7	15.5
2 322	277	2 599	740	646	15.8	65.2	18.6
—	5	5	—	—	0.3	100	—
—	1	1	—	—	0.5	100	—
25	6	31	7	—	21.7	81.6	18.4
7	4	11	4	—	1.2	73.3	26.7
5	6	11	7	—	0.6	61.1	38.9
3	1	4	1	—	0.7	80	20
168	6	174	40	—	27.7	81.3	18.7
1	3	4	4	—	7.3	50	50
14	10	24	39	—	6.9	38.1	61.9
117	25	142	63	—	52.6	69.2	30.8
28	4	32	74	—	15.8	30.2	69.8
173	46	219	57	—	55.6	79.3	20.7
541	117	658	296	—	11.5	69	31

ceft voor Rhoon 204 aangetasten; die opgave is blijkbaar fout en daarom hier herleid tot 214.

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
De Hoeksche Waard en de Tien Gemeten.		
Heinenoord	26 December **1865**.....847	7 April **1866**.....122
Oud-Beijerland	26 Augustus " 800	27 Januari " 18
Nieuw-Beijerland	28 " " 413	17 Februari " 17
Piershil	18 September " 552	23 September **1865**.....2
Goudswaard	24 Augustus " 1 085	4 November " 20
Zuid-Beijerland	30 December " 842	13 Januari **1866**.....57
Numansdorp	25 Augustus " 2 025	6 " " 150
Klaaswaal	27 " " 468	6 October " 15
Mijnsheerenland	2 September " .....?	11 September **1865**.....3
Westmaas	29 " " 475	9 December " 8
Maasdam	19 November " 664	2 " " 5
Strijen	16 September " 2 538	20 Januari **1866**.....56
's Gravendeel	30 November " 819	23 November **1865**.....40
Puttershoek	niet besmet.	
	Te zamen in 12 van 13 besmette en 1 niet besmette gemeenten..11 528	510
Voorne, Putten en Rozenburg.		
Brielle	2 December **1865**.....143	14 April **1866**.....162
Oostvoorne	29 October " 1 054	" " " 59
Rockanje	14 Augustus " 1 049	10 Februari " 106
Nieuw-Helvoet	23 " " 586	25 October **1865**.....39
Hellevoetsluis	niet besmet.	
Nieuwenhoorn	4 September " 1 067	14 April **1866**.....168
Vier-Polders	4 November " 441	20 Januari " 47
Zwartewaal	16 " " 234	3 Maart " 99
Heenvliet [1]	21 October " 647	5 Mei " 75
Abbenbroek	6 Januari **1866**.....724	24 Februari " 130

[1] Volgens de *Staats-Courant* van 13 en 14 Januari 1867, waren den 5den Januari daar voor-

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
72	—	72	50	—	14.4	59	41
15	—	15	3	—	2.2	83.3	16.7
10	—	10	7	—	4.1	58.8	41.2
1	1	2	—	—	0.4	100	—
12	2	14	6	—	1.9	70	30
42	—	42	15	—	6.8	73.7	26.3
77	1	78	72	—	7.4	52	48
3	3	6	9	—	3.2	40	60
3	—	3	—	—	?	100	—
4	—	4	4	—	1.7	50	50
—	—	—	5	—	0.8	—	100
19	—	19	37	—	2.2	33.9	66.1
16	—	16	24	—	4.9	40	60
271	7	278	232	—	4.4	54.5	45.5
116	2	118	44	—	113.3	72.8	27.2
45	—	45	14	—	5.6	76.3	23.7
28	4	32	74	—	10.1	30.2	69.8
14	—	14	25	—	6.7	35.9	64.1
68	2	89	79	—	15.8	52.9	47.1
21	1	22	25	—	10.7	46.8	53.2
45	1	46	53	—	42.3	46.8	53.2
23	7	30	45	—	11.6	40	60
63	3	66	64	—	18	50.8	49.2

afgaande te Heenvliet in 't geheel 73 aangetast; dit cijfer moet 75 zijn.

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Oudenhoorn.....	23 December **1865**.....443	6 Januari **1866**.....18
Zuidland.....	12 September " 857	9 December **1865**.....32
Geervliet.....	25 Augustus " 1 635	3 Februari **1866**.....212
Spijkenisse.....	19 " " 1 046	13 " " 29
Hekelingen.....	9 September " 612	14 October **1865**.....6
Rozenburg.....	28 Augustus " 1 244	17 Februari **1866**.....424
	Te zamen in 15 van 16 gemeenten.....11 782	1 606
Goedereede en Overflakkee.		
Sommelsdijk [1].....	7 September **1865**.....732	13 Januari **1866**.....217
Middelharnis.....	9 " " 608	4 November **1865**.....10
Stad aan 't Haringvliet....	niet besmet.	
den Bommel.....		
Ooltgensplaat.....		
Oude-Tonge.....		
Nieuwe-Tonge.....		
Herkingen.....		
Dirksland.....		
Melissant.....		
Stellendam.....		
Goedereede.....		
Ouddorp.....		
	Te zamen in 2 van 13 gemeenten.....1 340	227

[1] De 30 afgemaakten waren verdachten of gezonden van besmette koppels. Er zijn dus te

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
3	—	3	15	—	4.1	16.7	83.3
13	—	13	19	—	3.7	40.6	59.4
109	3	112	100	—	12.9	52.8	47.2
9	—	9	20	—	2.8	31	69
2	—	2	4	—	1	33.3	66.7
123	73	196	228	—	34.1	49.2	53.8
682	115	797	809	—	13.7	49.7	50.3
80	70 + 30	150 + 30	67	—	29.6	69.1	30.9
—	8	8	2	—	1.6	80	20
80	78 + 30	158 + 30	69	—	16.9	69.6	30.4

Sommelsdijk in 't geheel 100 runderen afgemaakt en 180 verloren.

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Utrecht's Westhelft (Nederkwartier, Montfoort, IJsselstein, enz.		
Snelrewaard	24 September **1865**.....1 359 †	5 Januari **1867**.....1 222
Willeskop	6 Januari **1866**.....1 301	" " " 1 388
Hoenkoop	18 Augustus " 670	" " " 683
Polsbroek	einde Decemb. **1865**.....1 369	" " " 1 247
Willige-Langerak	29 September **1866**.....1 161	" " " 402
Jaarsveld	27 October " 544	" " " 223
Lopik	5 December **1865**.....2 074	" " " 1 546
Benschop	27 Januari **1866**.....2 386	" " " 2 520
IJsselstein	midden Januari " 1 855	" " " 1 209
Montfoort	6 December **1865**.....317 †	29 December **1866**.....332
Linschoten	2 " " 2 302	5 Januari **1867**.....2 076
Harmelen	14 " " 1 701	" " " 1 714
Veldhuizen	22 September **1866**.....797	" " " 723
Ouden-Rijn	25 Augustus " 1 019	" " " 689
Jutphaas	10 Februari " 2 015	" " " 1 197
Vreeswijk	17 " " 372	" " " 182
Utrecht	24 " " 2 025	" " " 785
Vleuten en de Meern	28 April " 1 158	" " " 677
de Haar-Zuilens	einde Decemb. **1865**.....561	" " " 369
Kamerik	18 November " .....3 325 †	22 December **1866**.....3 357
Zegveld	10 " " .....1 567 †	5 Januari **1867**.....1 511
Kockengen	10 Februari **1866**.....1 030	" " " 985
Laag-Nieuwkoop	7 Juli " 782	" " " 719
Maarssen	9 October **1865**.....832	" " " 506
Zuylen	3 Februari **1866**.....520	" " " 431

E C H T.

IAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
786	2	788	433	1	89.9	64.5	35.4
950	12	962	424	2	106.6	69.3	30.6
432	—	432	231	20	101.9	63.3	33.8
803	—	803	385	59	91.1	64.4	30.8
223	28	251	—	151	34.6	62.5	—
151	16	167	—	56	41	74.8	—
902	184 5	1 086 5	80	380	74.5	70.2	5.2
1 883	—	1 883	603	34	105.6	74.7	23.9
800	—	800	374	35	65.2	66.2	30.9
127	56	183	142	7	104.7	55.1	42.8
1 265	38	1 303	773	—	90.2	62.8	37.2
1 017	2	1 019	679	16	100.8	59.4	39.6
317	219	536	151	36	90.7	74.1	20.9
429	130	559	108	22	67.6	81.1	15.7
589	318	907	227	63	59.4	75.8	19
91	34 22	125 22	35	22	48.9	68.7	19.2
364	203 52	567 52	114	104	38.8	72.2	14.5
519	6	525	88	64	58.5	77.5	13
197	18	215	105	49	65.8	58.2	28.5
1 625	—	1 625	1 732	—	101	48.4	51.6
799	—	799	706	6	96.4	52.9	46.7
569	—	569	412	4	95.6	57.8	41.8
421	—	421	286	12	91.9	58.5	39.8
270	67	337	92	77	60.8	66.6	18.2
250		277	136	18	82.9	64.3	31.5

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Maartensdijk	3 Februari 1866	1 596	5 Januari 1867	615
Achttienhoven	21 Juli 〃	702	〃 〃 〃	819
Westbroek	8 September 〃	909	〃 〃 〃	576
Maarssenveen	18 〃 1865	179†	〃 〃 〃	177
Tienhoven	8 〃 1866	114	〃 〃 〃	105
Breukelen–st. Pieters	24 October 1865	760 †	29 December 1866	126
Breukelen–Nyenrode	29 November 〃	748	5 Januari 1867	624
Ruwiel	17 Maart 1866	990	22 December 1866	916
Loenersloot	14 April 〃	703	5 Januari 1867	566
Loenen	17 Februari 〃	825	〃 〃 〃	401
Loosdrecht	3 Maart 〃	1 167	〃 〃 〃	300
Vreeland	20 October 〃	479	〃 〃 〃	106
Nigtevecht	1 September 〃	701	〃 〃 〃	622
Abcoude–Baambrugge	13 Januari 〃	1 632	〃 〃 〃	1 298
Abcoude–Proosdij en Aasdom.	17 Februari 〃	1 691	〃 〃 〃	1 270
Vinkeveen en Waverveen	13 Januari 〃	2 417	〃 〃 〃	2 327
Wilnis	einde Decemb. 1865	1 745	〃 〃 〃	1 598
Mijdrecht	24 Februari 1866	1 861	〃 〃 〃	1 287
		52 261		40 426
Utrecht's Oosthelft (Eemland en Overkwartier.)				
de Bilt	1 September 1866	851	5 Januari 1867	380
Baarn	17 November 〃	973	〃 〃 〃	18
Eemnes	6 October 〃	1 194	〃 〃 〃	175
Bunschoten	3 Maart 〃	1 260	〃 〃 〃	78
Hoogland	5 Mei 〃	1 741	〃 〃 〃	147
Soest	10 Maart 〃	1 439	〃 〃 〃	225
Amersfoort	22 December 〃	657	〃 〃 〃	8
Stoutenburg	24 November 〃	925	〃 〃 〃	36
Leusden	〃 〃 〃	1 405	8 December 1866	9

AAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
416	67	483	108	24	38.5	78.5	17.6
555	137	692	125	2	116.7	84.5	15.8
449	52	501	62	13	63.4	87	10.8
97	37 10	134 10	29	14	98.9	75.7	16.4
27	11	38	42	25	92.1	36.2	40
62	10	72	54	—	16.6	57.1	42.9
370	9	379	226	19	83.4	60.7	36.2
575	13	588	328	—	91.5	64.2	35.8
297	93	390	152	24	80.5	68.9	26.9
180	81 35	261 5	134	6	48.6	65.1	33.4
165	34 5	199 5	80	21	25.7	66.3	26.7
50	32	82	22	2	22.1	77.3	20.8
192	234	426	196	—	88.7	68.5	31.5
654	208 5	862 5	414	22	79.5	66.4	31.9
640	192	832	403	35	75.1	65.5	31.7
1 382	4	1 386	924	17	96.3	59.6	39.7
1 083	—	1 083	504	11	91.6	67.8	31.5
753	75	828	406	53	69.2	64.3	31.6
23 726	2 649 104	26 375 104	12 525	1 526	77.4	65.2	31
197	119 27	316 27	55	9	44.7	83.2	14.4
1	14 37	15 37	2	1	1.8	83.3	11.1
30	104 55	134 55	20	21	14.7	76.4	11.4
20	29 5	49 5	21	8	6.2	62.8	26.9
95	27	122	22	3	8.4	83	15
174	26	200	10	15	15.6	88.9	4.4
5	—	5	—	3	1.2	62.5	—
5	6	11	3	22	3.9	30.6	8.4
—	9 10	9 10	—	—	0.6	100	—

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATST AANGETAST.
Woudenberg	niet besmet.	
Zeist	24 November 1866 637	5 Januari 1867 70
Rijzenburg	toen nog niet besmet.	
Driebergen [1]	8 December 1866 640	〃 〃 〃 51
Odijk	〃 〃 〃 396	〃 〃 〃 61
Bunnik	10 November 〃 734	〃 〃 〃 58
Houten	28 Juli 〃 2 096	〃 〃 〃 966
Tull en 't Waal	6 October 〃 520	〃 〃 〃 163
Schalkwijk	einde Decemb. 1865 .....1 141	〃 〃 〃 327
Werkhoven	1 〃 1866 996	〃 〃 〃 115
Cothen	8 〃 〃 589	〃 〃 〃 56
Wijk bij Duurstede	15 〃 〃 365	〃 〃 〃 130
Langbroek	22 〃 〃 514	〃 〃 〃 47
Doorn	einde 〃 〃 493	〃 〃 〃 5
Maarn	toen nog niet besmet.	
Leersum	22 December 1866 520	〃 〃 〃 22
Amerongen	1 〃 〃 583	〃 〃 〃 17
Renswoude	29 〃 〃 624	29 December 1866 1
Veenendaal	niet besmet.	
Rhenen	toen nog niet besmet.	
	21 293	3 165

[1] In de lijst van 30 December 1866 tot 5 Januari 1867, in de *Staats-Courant* van 13 e

AAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
31	1 4	32 4	38	—	11	45.7	54.3
23	—	23	5	23	8	45.1	9.8
45	1	46	4	11	15.4	75.4	6.6
30	10 70	40 70	5	13	7.9	69	8.6
399	322	721	125	120	46.1	74.7	12.9
49	73 3	122 3	10	31	31.3	74.9	6.1
181	57 53	238 53	17	72	28.7	72.8	5.2
73	15 14	88 14	1	26	11.5	76.5	0.9
18	7	25	5	26	9.5	44.6	8.9
85	—	85	11	34	35.6	65.4	8.5
24	—	24	21	2	9.1	51.1	44.7
2	—	2	—	3	1	40	—
18	—	18	—	4	4.2	81.8	—
5	9	14	—	3	2.9	82.4	—
—	1	1	—	—	0.2	100	—
1 510	830 278	2 340 278	375	450	14.8	73.9	11.9

Januari, ontbreken de 5 herstelden bij Driebergen.

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.		LAATS AANGETAST.	
Amstelland.				
Nieuwer-Amstel	20 Januari 1866	4 310 †	5 Januari 1867	79
Ouder-Amstel	9 Februari "	3 067 †	" " "	881
Amsterdam	26 " "	302	" " "	6
Diemen	9 Juni "	1 516	" " "	249
Watergraafsmeer	17 November "	750	29 December 1866	5
		9 945		2 040
de Vechtstreek.				
Weesp	9 Februari 1866	550 †	5 Januari 1867	123
Weesperkarspel	" " "	4 000 †	" " "	1 184
Nederhorst den Berg	7 April "	512	" " "	100
Muiden	14 Juli "	1 385	" " "	164
Kortenhoef	22 September "	313	" " "	15
Ankeveen	24 November "	102	24 November 1866	3
		6 862		1 595
Gooiland.				
Naarden	18 Augustus 1866	645	5 Januari 1867	68
Bussum	25 " "	90	29 December 1866	21
Blaricum	17 November "	788	5 Januari 1867	80
Laren	" " "	620	" " "	41
Hilversum	8 September "	576	" " "	48
's Graveland	6 October "	268	" " "	27
Huizen	22 December "	582	" " "	1
		3 569		286

H O L L A N D.

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
77	681 181	758 181	34	—	18.4	95.7	4.3
148	647 111	795 111	86	—	28.7	90.2	9.8
7	62 16	69 16	—	—	22.8	100	—
11	235 76	246 76	3	—	16.4	98.8	1.2
3	52 3	55 3	—	—	7.3	100	—
246	1 677 387	1 923 387	123	—	20.6	94	6
9	105 97	114 97	9	—	22.4	92.7	7.3
134	871 276	1 005 276	179	—	29.6	84.9	15.1
3	97 16	100 16	6	—	20.7	94.3	5.7
—	164 93	164 93	—	—	11.8	100	—
1	13 13	14 13	1	—	4.8	93.3	6.7
—	3 5	3 5	—	—	2.9	100	—
147	1 253 500	1 400 500	195	—	23.3	87.8	12.2
3	63	66	2	—	10.5	97.1	2.9
2	14	16	5	—	23.3	76.2	23.8
—	80 4	80 4	—	—	10.2	100	—
1	38 6	39 6	2	—	6.6	95.1	4.9
10	32 23	42 23	6	—	8.3	87.5	12.5
—	27 5	27 5	—	—	10.1	100	—
—	1	1	—	—	0.2	100	—
16	255 38	271 38	15	—	8	94.8	5.2

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Zuid-Kennemerland (tot Holland op zijn Smalst), Uithoorn en Kudelstaart.		
Haarlemmermeer	31 December **1865**.....5 736 †	5 Januari **1867**.....759
Sloten c. a.	20 Januari **1866**.....3 263 †	29 December **1866**.....227
Aalsmeer	〃 〃 〃 .....1 165 †	5 Januari **1867**.....220
Uithoorn	27 〃 〃 .....1 377 †	〃 〃 〃 375
Bennebroek	niet besmet.	
Zandvoort		
Heemstede	20 October **1866**.....577	15 December **1866**.....2
Bloemendaal	9 Februari 〃 .....990 †	〃 〃 〃 34
Haarlemmerliede en Spaarnwoude	10 November **1865**.....1 454 †	5 Januari **1867**.....58
Spaarndam	niet besmet.	
Schoten	15 December **1866**.....482	29 December **1866**.....10
Haarlem	einde 〃 〃 843	5 Januari **1867**.....8
Velzen	1 〃 〃 1 664	8 December **1866**.....8
	Te zamen in 10 van 12 gemeenten.....17 551	1 701
Noord-Kennemerland.		
Oost-Zaan	1 Februari **1866**.....1 715 †	22 December **1866**.....43
Assendelft	23 Juni 〃 2 775	23 Juni 〃 1
De overige 36 gemeenten	niet besmet	
	Te zamen in 2 van 36 gemeenten.....4 490	44
Waterland.		
Warder	23 Januari **1866**.....655 †	3 Maart **1866**.....44
Ransdorp	18 Februari 〃 1 083	13 October 〃 21
Nieuwendam	1 December 〃 .....854 †	5 Januari **1867**.....39

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
145	318 231	463 231	296	—	13.2	61	39
84	60 101	144 101	83	—	7	63.4	36.6
45	158 98	203 98	17	—	18.9	92.3	7.7
48	289 19	337 19	38	—	27.2	89.9	10.1
—	2 9	2 9	—	—	0.3	100	—
25	4 46	29 46	5	—	3.4	85.3	14.7
12	44 50	56 50	2	—	4	96.6	3.4
1	9 34	10 34	—	—	2.1	100	—
—	8 3	8 3	—	—	0.9	100	—
—	8 36	8 36	—	—	0.5	100	—
360	900 627	1 260 627	441	—	9.7	74.1	25.9
17	26 4	43 4	—	—	2.5	100	—
—	1	1	—	—	0.04	100	—
17	27 4	44 4	—	—	1	100	—
9	20 10	29 10	15	—	6.7	65.9	34.1
1	20 12	21 12	—	—	1.9	100	—
—	39 48	39 48	—	—	4.6	100	—

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.		LAATSTE AANGETAST.	
Broek en Waterland	22 December 1866	1 426	5 Januari 1867	23
Edam	" " "	1 685	29 December 1866	8
Middelie	29 " "	656	" " "	4
De overige 10 gemeenten	niet besmet.			
		6 359		139
West-Friesland.				
Wognum	8 December 1866	1 155	22 December 1866	10
Obdam	22 " "	1 075	" " "	17
Heer-Hugowaard	" " "	1 866	5 Januari 1867	10
Berkhout	" " "	2 356	22 December 1866	12
Venhuizen	" " "	1 410	29 " "	8
Nieuwe-Niedorp	einde " "	900	5 Januari 1867	1
De overige 36 gemeenten	niet besmet.			
		8 762		58
de Noord-Hollandsche Eilanden.				
Texel	24 Maart 1866	808	24 Maart 1866	1
De overige 5 gemeenten	niet besmet.			
		808		1

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
—	20 20	20 20	3	—	1.6	87	13
—	8 30	8 30	—	—	0.5	100	—
—	4 14	4 14	—	—	0.6	100	—
10	111 134	121 134	18	—	2.2	87.1	12.9
—	10 27	10 27	—	—	0.9	100	—
—	17	17	—	—	1.6	100	—
1	9 1	10 1	—	—	0.5	100	—
—	12 27	12 27	—	—	0.5	100	—
1	6 19	7 19	1	—	0.6	87.5	12.5
—	1 5	1 5	—	—	0.1	100	—
2	55 79	57 79	1	—	0.6	98.3	1.7
—	1 9	1 9	—	—	0.1	100	—
—	1 9	1 9	—	—	0.1	100	—

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Culenborg, Buren en Tielerwaard.		
Culenborg	22 Juli **1866**.....1 088†	5 Januari **1867**.....15
Beusichem	6 December " .....862†	15 December **1866**.....35
Buren	22 " " 1 258	22 " **1867**.....3
Buurmalsen	" " " 911	" " " 11
Beesd	16 April " 1 521	" " " 29
Deil	7 " " 1 052	" " " 26
Geldermalsen	20 November " .....917†	" " " 19
Vuren	einde December " 753	" " " 7
Herwijnen	? .....548†	? 1
Haaften	23 December **1866**.....310	24 December **1866**.....1
Waardenburg	12 " " 593	15 " " 4
Est en Op-IJnen	15 " " 465	" " 5
Varik	" " " 306	" " 2
Wadenoijen	22 " " 640	5 Januari **1867**.....3
Tiel	einde " " 571	" " " 1
Op-Hemert	niet besmet.	
	Te zamen in 15 van 16 gemeenten.....11 795	162
de Betuwe.		
Zoelen	15 December **1866**.....1 539	5 Januari **1867**.....23
Maurik	eerste helft van Nov. **1866**.1 578†	November **1866**.....2
Lienden	28 December **1866**.....1 460	29 December " 1
Valburg	12 " " .....2 580†	15 " " 12
Elst	27 " " 2 214	29 " " 1
Bemmel	3 " " .....1 924†	4 " " 1
Gent	" " " .....645†	5 Januari **1867**.....7
Huissen	einde " " 929	" " " 3
De overige 6 gemeenten	niet besmet.	
	Te zamen in 8 van 14 gemeenten.....12 869	50

L A N D.

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
—	15 46	15 46	—	—	1.4	100	—
—	35 120	35 120	—	—	4.1	100	—
1	2 9	3 9	—	—	0.2	100	—
—	11 88	11 88	—	—	1.2	100	—
—	29 132	29 132	—	—	1.9	100	—
3	23 115	26 115	—	—	2.5	100	—
—	19 35	19 35	—	—	2.1	100	—
1	—	1	—	6	0.9	14.3	—
—	1 3	1 3	—	—	0.2	100	—
—	1 11	1 11	—	—	0.3	100	—
2	2 41	4 41	—	—	0.7	100	—
—	5 13	5 13	—	—	1.1	100	—
—	2 10	2 10	—	—	0.7	100	—
—	3 6	3 6	—	—	0.5	100	—
—	1 1	1 1	—	—	0.2	100	—
7	149 630	156 630	—	6	1.4	96.3	—
1	22 104	23 104	—	—	1.4	100	—
1	1 10	2 10	—	—	1	100	—
1	—	1	—	—	0.08	100	—
4	8 41	12 41	—	—	0.5	100	—
—	1	1	—	—	0.04	100	—
—	1	1	—	—	0.05	100	—
—	7 31	7 31	—	—	1.1	100	—
—	3 1	3 1	—	—	0.3	100	—
7	43 187	50 187	—	—	0.4	100	—

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Bommelerwaard, Maas en Waal, Rijk van Nijmegen.		
Druten	laatst van December **1866**	906	5 Januari **1867**	12
Appeltern	" " " "	1 647	" " "	5
Nijmegen	7 December **1866**	1 465 †	5 December **1866**	12
Millingen	28 " "	714	29 " "	20
De overige 26 gemeenten	niet besmet.			
	Te zamen in 4 van 30 gemeenten	4 732		49
de Veluwe.		
Nijkerk	23 November **1866**	2 879 †	22 December **1866**	24
Putten	3 December "	1 500 †	9 " "	11
Barneveld	5 " "	3 142 †	6 Januari **1867**	16
Ede	22 " "	4 393	" " "	14
De overige 19 gemeenten	niet besmet.			
	Te zamen in 4 van 23 gemeenten	11 914		65
Zutphen en de Lijmers.		
Gorssel	11 December **1866**	548	15 December **1866**	1
De overige 32 gemeenten	niet besmet.			
	In ééne van 33 gemeenten	548		1

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
5	7 39	12 39	—	—	1.1	100	—
—	5 10	5 10	—	—	0.3	100	—
1	11 3	12 3	—	—	0.8	100	—
2	18 21	20 21	—	—	2.8	100	—
8	41 73	49 73	—	—	1	100	—
—	24 40	24 40	—	—	0.8	100	—
1	10	11	—	—	0.7	100	—
—	16 11	16 11	—	—	0.5	100	—
2	12 13	14 13	—	—	0.3	100	—
3	62 64	65 64	—	—	0.5	100	—
1	— 10	1 10	—	—	0.2	100	—
1	— 10	1 10	—	—	0.2	100	—

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Zuid-Beveland.		
's Heer Abtskerke.....	begin November **1865**.... ?	November **1865**.....1
Walcheren.		
Domburg.....	9 Januari **1866**.... ?	Januari **1866**.....21
De overige 110 gemeenten..	niet besmet.	

de Klundert.....	5 December **1865**.....1 531†	4 December **1865**.....10
Dussen.....	30 " " .....1 521†	31 " " 10
Oosterhout.....	25 Januari **1866**.....3 754†	27 Januari **1866**.....2
Rosendaal.....	2 Februari " .....3 041†	3 Februari " 4
Terheyden.....	20 Augustus " .....1 654†	21 Augustus " 1
Lithoyen.....	5 December " .....303†	19 December " 26
Megen.....	5 " " .....603†	? [1] ?
Uden.....	midden " " .....2 732†	10 December " 8
Tilburg.....	19 " " .....2 088†	? [2] ?
Herpen.....	23 " " .....681†	24 December " 11
Reek.....	30 " " .....515†	31 " " 11
Vught.....	30 " " .....905†	9 " [3] " ..... ?
st. Oedenrode.....	31 " " 2 530	5 Januari **1867**.....5
De overige 174 gemeenten..	niet besmet.	
	21 858	91—224
		Gemiddeld.....157

[1] Met nieuwe gevallen, tot 14 Januari 1867, waren aangetast 117, waarvan 2 gestorven en
[2] " " " " 26 " " " " 10, " 2 " "
[3] " " " " 17 " " " " 19, terwijl daarenboven 26 ge-

L A N D.

MAAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
—	1 4	1 4	—	—	?	100	—
3	18 3	21 3	—	—	?	100	—

B R A B A N T.

2	8 20	10 20	—	—	0.7	109	—
—	10 17	10 17	—	—	0.7	100	—
1	1 14	2 14	—	—	0.06	100	—
1	3	4	—	—	0.1	100	—
—	1 3	1 3	—	—	0.06	100	—
—	26	26	—	—	2.9	100	—
?	?	?	—	—	?	100	—
1	7	8	—	—	0.03	100	—
?	?	?	—	—	?	100	—
—	11	11	—	—	1.6	100	—
—	11	11	—	—	2.1	100	—
?	?	?	—	—	?	100	—
1	4	5	—	—	0.2	100	—
6—10	85–216 54– 86	91–224 54– 86	—	—	?	100	—
8	149 70	157 70	—	—			

115 afgemaakt, terwijl daarenboven 6 gezonden werden gedood.

8 " . Op den stal waar den 19den December de veepest uitbrak waren 8 runderen.

zonden werden gedood. Op den stal waar den 30sten December de veepest uitbrak, waren 12 runderen.

O V E R

	AANWEZIG AANTAL RUNDEREN BIJ HET UITBREKEN DER ZIEKTE.	LAATSTE AANGETAST.
Zwollerkerspel.....	6 Februari **1866**....9 589	2 Januari **1867**.....57
Olst.....	1 December " ...2 181	December **1866**..... ?
De overige 59 gemeenten...	niet besmet.	

F R I E S

Hemelumer Oldephaart en Noordwolde.....	30 October **1866**.....5 447	15 October **1866**.....8
Gaasterland.....	14 November " 4 833	15 November " 2
De overige 41 gemeenten...	niet besmet.	
	10 280	10

J S S E L.

[AAL VERMELD.					pct. van de aanwezigen die werden aangetast.	pct. van de aangetasten die verloren zijn.	pct. van de aangetasten die herstelden.
GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	VERLOREN.	HERSTELD.	NOG ZIEK.			
—	57	57	—	—	2.6	100	—
?	?	?	—	—	?	100	—

. A N D.

5	{ 3 { 81	8} 81}	—	—	1	100	—
—	{ 2 { 11	2} 11}	—	—	0.05	100	—
5	{ 5 { 92	10} 92}	—	—	1	?	?

Statistiek der wekelijksche verliezen.

ZUID-HOLLAND.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
vóór 24 Sept. 1865.....	2 532	1 169	677	1 846	717	759
van 24 Sept. —30 September.	790					
" 1 Oct. — 7 October..	764	252	167 12 [1]	419 12	224	880
" 8 " —14 ".....	682	250	187	437	335	790
" 15 " —21 ".....	649	216	152	368	233	838
" 22 " —28 ".....	678	234	178	412	243	861
" 29 " — 4 November.	649	197	193	390	217	903
" 4 Nov. —11 ".....	982	187	339	526	240	1 119
" 12 " —18 ".....	952	223	310	533	269	1 269
" 19 " —25 " [1].....	1 215	278	475	753	313	1 418
" 26 " — 2 December..	1 399	337	496	833	414	1 570
" 3 Dec. — 9 ".....	1 439	255	448	703	422	1 884
" 10 " —16 ".....	2 464	559	609	1 168	514	2 666
" 17 " —23 ".....	3 114	850	741 18	1 591 18	753	3 436
" 24 " —30 ".....	3 072	1 114	733	1 847	941	3 730
" 31 " — 6 Jan. 1866	2 868	1 015	594	1 609	1 645	3 363
" 7 Jan. —13 ".....	2 691	997	600	1 597	1 283	3 203
" 14 " —20 ".....	2 033	833	511	1 344	1 133	2 758
" 21 " —27 ".....	2 135	497	436	933	1 066	2 713
" 28 " — 3 Februari...	1 916	908	313	1 221	855	2 677
" 4 Febr. —10 ".....	1 899	708	260	968	952	2 656
" 11 " —17 ".....	1 510	764	259	1 023	887	2 256
" 18 " —24 ".....	1 340	608	196	804	756	2 036
" 25 " — 3 Maart....	997	558	103	661	587	1 782
" 4 Maart—10 ".....	1 337	496	153	649	445	2 021
" 11 " —17 ".....	1 133	663	121	784	482	1 887
" 18 " —24 ".....	1 410	729	121	850	371	2 076
" 25 " —31 ".....	1 303	785	98	883	502	1 979
" 1 April — 7 April.....	1 117	823	43	866	672	1 558
" 8 " —14 ".....	1 365	895	72	967	334	1 605
" 15 " —21 ".....	770	667	63	730	360	1 290
" 22 " —28 ".....	703	525	9	534	240	1 219
" 29 " — 5 Mei.....	649	511	11	522	296	1 050

[1] Dit tweede getal in de kolommen: *afgemaakt* en *verloren*, duidt aan het getal verdachten en gezonden van besmette koppels, die boven de aangetasten zijn afgemaakt.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
van 6 Mei —12 Mei.....	**572**	435	7	**442**	281	**899**
" 13 " —19 ".....	**332**	251	13	**264**	292	**675**
" 20 " —26 ".....	**345**	173	13	**186**	195	**539**
" 27 " — 2 Juni.	**255**	127	28	**155**	110	**529**
" 3 Juni — 9 ".....	**163**	99	11	**110**	107	**475**
" 10 " —16 ".....	**215**	112	24	**136**	95	**459**
" 17 " —23 ".....	**248**	131	46	**177**	74	**456**
" 24 " —30 ".....	**208**	110	36	**146**	102	**416**
" 1 Juli — 7 Juli.....	**385**	158	27	**185**	62	**554**
" 8 " —14 ".....	**344**	227	45	**272**	8[illegible]	**543**
" 15 " —21 ".....	**535**	264	44	**308**	196	**574**
" 22 " —28 ".....	**636**	334	65	**399**	186	**625**
" 29 " — 4 Augustus..	**617**	356	81	**437**	135	**671**
" 5 Aug. —11 ".....	**744**	384	63	**447**	230	**738**
" 12 " —18 ".....	**572**	403	75	**478**	188	**637**
" 19 " —25 ".....	**648**	390	66	**456**	215	**621**
" 26 " — 1 September.	**659**	407	81	**488**	203	**589**
" 2 Sept. — 8 ".....	**731**	406	71	**477**	241	**602**
" 9 " —15 ".....	**693**	455	65	**520**	220	**555**
" 16 " —22 ".....	**681**	363	55	**418**	211	**597**
" 23 " —29 ".....	**642**	349	130	**479**	216	**554**
" 30 " — 6 October...	**641**	274	276	**550**	134	**511**
" 7 Oct. —13 ".....	**775**	370	348	**718**	146	**422**
" 14 " —20 ".....	**531**	234	286	**520**	120	**313**
" 21 " —27 ".....	**499**	209	248	**457**	66	**289**
" 28 " — 3 November.	**494**	176	327	**503**	75	**205**
" 4 Nov. —10 ".....	**510**	153	350	**503**	59	**153**
" 11 " —17 ".....	**509**	113	408	**521**	32	**109**
" 18 " —24 ".....	**1 006**	128	797	**925**	5[illegible]	**137**
" 25 " — 1 December..	**2 132**	352	794	**1 146**	82	**1 041**
" 2 Dec. — 8 ".....	**2 509**	1 367	16	**1 383**	500	**1 667**
" 9 " —15 ".....	**2 334**	1 472	43	**1 515**	911	**1 575**
" 16 " —22 ".....	**2 806**	1 481	9	**1 490**	842	**2 049**
" 23 " —29 ".....	**2 570**	1 659	46	**1 705**	860	**2 054**
" 30 " — 5 Jan. **1867**	**2 586**	1 558	43	**1 601**	913	**2 126**
Te zamen.....	**78 585**	34 604	14 707	**49 311**	27 148	**2 126**
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels.	.....	.....	30	**30**		

UTRECHT.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
vóór 22 Dec. 1865.....	755	229	25 10	254 10	170	356
van 23 " —30 ".....	349	165	2	167	146	367
" 31 " — 6 Jan. 1866	307	136	21 17	157 17	233	284
" 7 Jan. —13 ".....	299	112	17 5	129 5	165	280
" 14 " —20 ".....	424	148	—	148	203	353
" 21 " —27 ".....	259	147	—	147	244	221
" 28 " — 3 Februari..	212	103	—	103	136	194
" 4 Febr. —10 ".....	331	77	—	77	158	290
" 11 " —17 ".....	288	132	—	132	177	269
" 18 " —24 ".....	250	81	4 2	85 2	224	197
" 25 " — 3 Maart....	195	72	—	72	109	211
" 4 Maart—10 ".....	297	133	35 7	168 7	133	207
" 11 " —17 ".....	184	76	—	76	142	173
" 18 " —24 ".....	243	99	—	99	108	209
" 25 " —31 ".....	223	127	—	127	122	183
" 1 April — 7 April.....	273	128	—	128	128	200
" 8 " —14 ".....	234	130	—	130	113	191
" 15 " —21 ".....	254	183	—	183	73	189
" 22 " —28 ".....	160	156	8	164	114	71
" 29 " — 5 Mei.....	135	104	4	108	33	65
" 6 Mei —12 ".....	67	43	8 5	51 5	34	43
" 13 " —19 ".....	49	31	2	33	20	39
" 20 " —26 ".....	83	51	—	51	25	45
" 27 " — 2 Juni.....	107	41	3	44	54	54
" 3 Juni — 9 ".....	86	48	—	48	49	43
" 10 " —16 ".....	56	25	1	26	27	46
" 17 Juni —23 Juni.....	60	31	3	34	40	32
" 24 " —30 ".....	84	37	4	41	25	50

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
van 1 Juli — 7 Juli.....	**190**	68	18	**86**	56	**98**
" 8 " —14 ".....	**168**	84	10	**94**	52	**120**
" 15 " —21 ".....	**224**	93	15	**108**	117	**119**
" 22 " —28 ".....	**311**	121	26	**147**	77	**206**
" 29 " — 4 Augustus..	**348**	161	31	**192**	114	**248**
" 5 Aug. —11 ".....	**462**	228	47	**275**	90	**345**
" 12 " —18 ".....	**533**	293	30	**323**	30	**213**
" 19 " —25 ".....	**708**	295	41	**336**	204	**510**
" 26 " — 1 September.	**953**	465	17	**482**	276	**705**
" 2 Sept. — 8 ".....	**1 082**	600	22	**622**	414	**751**
" 9 " —15 ".....	**1 220**	716	15	**731**	452	**788**
" 16 " —22 ".....	**1 202**	766	21	**787**	487	**716**
" 23 " —29 ".....	**1 078**	641	29	**670**	356	**768**
" 30 " — 6 October...	**1 149**	687	76 6	**763** **6**	397	**757**
" 7 Oct. —13 ".....	**1 243**	767	128	**895**	363	**742**
" 14 " —20 ".....	**1 063**	701	172	**873**	320	**612**
" 21 " —27 ".....	**917**	572	177 1	**749** **1**	206	**574**
" 28 " — 3 November.	**898**	572	199 13	**771** **13**	223	**473**
" 4 Nov. —10 ".....	**1 003**	474	232 34	**706** **34**	235	**535**
" 11 " —17 ".....	**968**	479	286 7	**765** **7**	204	**534**
" 18 " —24 ".....	**2 037**	605	489 31	**1 094** **31**	211	**1 266**
" 25 " — 1 December..	**4 549**	1 849	932 109	**2 781** **109**	435	**2 599**
" 2 Dec. — 8 ".....	**4 783**	3 177	328 101	**3 505** **101**	889	**2 988**
" 9 " —15 ".....	**3 454**	2 825	—	**2 825**	1 032	**2 585**
" 16 " —22 ".....	**2 501**	1 895	—	**1 895**	727	**2 464**
" 23 " —29 ".....	**2 477**	1 711	1 30	**1 712** **30**	608	**2 487**
" 30 " — 5 Jan. **1867**	**1 828**	1 544	— 14	**1 544** **14**	795	**1 976**
Te zamen.....	**43 591**	25 236	3 479	**28 715**	12 900	**1 976**
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels.	.....	.....	382	**382**		

NOORD-HOLLAND.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
vóór 10 Febr. 1866.....	407	129	178	307	76	249
van 11 " —17 Febr.	225					
" 18 " —24 ".....	275	45	21	66	99	269
" 25 " — 3 Maart....	169	84	26	110	39	286
" 4 Maart—10 ".....	51	48	48	96	84	157
" 11 " —17 ".....	27	16	2	18	109	57
" 18 " —24 ".....	38	11	9 20	20 20	29	46
" 25 " —31 ".....	119	27	37 10	64 10	49	52
" 1 April— 7 April.....	71	34	— 2	34 2	52	37
" 8 " —14 ".....	48	23	—	23	11	51
" 15 " —21 ".....	78	26	13	39	46	44
" 22 " —28 ".....	16	14	20	34	25	1
" 29 " — 5 Mei.....	44	17	—	17	17	11
" 6 Mei —12 ".....	75	24	36	60	19	7
" 13 " —19 ".....	20	8	9	17	6	4
" 20 " —26 ".....	43	6	36 28	42 28	5	—
" 27 " — 2 Juni.....	53	8	37 11	45 11	5	3
" 3 Junij — 9 ".....	72	13	43 1	56 1	15	4
" 10 " —16 ".....	23	5	9	14	4	9
" 17 " —23 ".....	58	8	38 3	46 3	9	12
" 24 " —30 ".....	43	3	46	49	5	1
" 1 Juli — 7 Juli.....	22	3	17 21	20 21	3	—
" 8 " —14 ".....	14	—	8 26	8 26	6	—
" 15 " —21 ".....	17	2	11	13	4	—
" 22 Juli —28 Juli.....	31	2	14 8	16 8	11	4
" 29 " — 4 Augustus.	24	1	21	22	4	2

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
van 5 Aug. —11 Aug. **1866**	**26**	2	22 12	**24** **12**	4	—
" 12 " —18 ".....	**21**	2	18	**20**	1	—
" 19 " —25 ".....	**23**	—	23 7	**23** 7	—	—
" 26 " — 1 September.	**31**	1	29 10	**30** **10**	1	—
" 2 Sept. — 8 ".....	**36**	1	35 9	**36** 9	—	—
" 9 " —15 ".....	**27**	1	25 4	**26** 4	—	**1**
" 16 " —22 ".....	**45**	7	38 30	**45** **30**	1	—
" 23 " —29 ".....	**40**	6	30 18	**36** **18**	2	**2**
" 30 " — 6 October...	**75**	13	53 60	**66** **60**	11	—
" 7 Oct. —13 ".....	**61**	4	55 74	**59** **74**	2	—
" 14 " —20 ".....	**43**	5	38 21	**43** **21**	—	—
" 21 " —27 ".....	**70**	12	55 19	**67** **19**	3	—
" 28 " — 3 November.	**51**	10	41 10	**51** **10**	—	—
" 4 Nov. —10 ".....	**38**	7	31 21	**38** **21**	—	—
" 11 " —17 ".....	**118**	10	108 71 [1]	**118** **71**	—	—
" 18 " —24 ".....	**214**	7	206 235	**213** **235**	1	—
" 25 " — 1 December..	**587**	16	548 300	**564** **300**	8	**15**
" 2 Dec. — 8 ".....	**411**	27	389 231	**416** **231**	10	—
" 9 " —15 ".....	**324**	—	323 133	**324** **133**	1	—
" 16 " —22 ".....	**442**	26	407 157	**433** **157**	9	—
" 23 " —29 ".....	**730**	57	670 170	**727** **170**	2	**1**
" 30 " — 5 Jan. **1867**	**484**	27	456 56	**483** **56**	2	—
Te zamen.....	**5 870**	798	4 279	**5 077**	793	**1**
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels.	.....	.....	1 778	**1 778**		

[1] De *Staats-Courant* geeft een totaal van 68, de zamentelling bij de gemeenten is 71.

GELDERLAND.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
vóór 9 Dec. **1866**.....	**122**	10	{112 {260	**122**} **260**}	—	—
van 9 " —15 Dec.....	**61**	2	{ 59 {322	**61**} **322**}	—	—
" 16 " —22 ".....	**40**	3	{ 37 {104	**40**} **104**}	—	—
" 23 " —29 ".....	**37**	3	{ 34 { 82	**37**} **82**}	—	—
" 30 " — 5 Jan. **1867**	**67**	8	{ 59 {190	**67**} **190**}	—	6
Totaal.....	**327**	26	{301	**327**}	—	6
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels	.....	.....	{958	**958**}		

ZEELAND.

tot 11 November **1865**.....	**1**	—	{ 1 { 4	**1**} **4**}	—	—
van 12 Nov. **1865** tot 6 Jan. **1866** } 8 weken..	—	—	—	—	—	—
" 7 Jan.—13 Jan. **1866**.	**21**	3	{18 { 3	**18**} **3**}	—	—
" 14 " **1866** tot 5 Jan. **1867** } 51 weken.	—	—	—	—	—	—
Totaal.....	**22**	3	{19	**19**}	—	—
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels	.....	.....	{ 7	**7**}		

NOORD-BRABANT.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
tot 9 December 1865.....	10	2	8 20	10 20	—	—
van 10 Dec. 1865 tot 23 Dec. " 2 weken.	—	—	—	—	—	—
" 24 Dec. 1865 tot 6 Jan. 1866 2 weken.	10	—	10 17	10 17	—	—
" 7 Jan. " tot " 20 Jan. " 2 weken.	—	—	—	—	—	—
" 21 " —27 Jan. 1866	2	1	1 14	2 14	—	—
" 28 " tot 10 Febr. 2 weken.	4	1	3	4	—	—
" 11 Febr. tot 18 Augustus 27 weken.	—	—	—	—	—	—
" 19 Aug.—25 Augustus...	26	—	26	26	—	—
" 25 " tot 1 December 14 weken.	—	—	—	—	—	—
" 2 Dec. 1866 tot 5 Jan. 1867 [1] 5 weken.	105	4	101 19	105 19	—	—
Totaal.....	157	8	149	157	—	—
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels	.....	.....	70	70		

[1] Gemiddelden. Zie blz. 60 en 61.

OVERIJSSEL.

TIJDPERK.	AAN-GETAST.	GESTOR-VEN.	AFGE-MAAKT.	VER-LOREN.	HER-STELD.	NOG ZIEK.
van 4—10 Febr. **1866**....	**27**	—	27	**27**	—	—
" 11 Febr. tot 24 Nov. } 41 weken....	—	—	—	—	—	—
" 25 " —1 Dec. [1].....	?	?	?	?	?	?
" 2 Dec.—22 " 3 weken.	—	—	—	—	—	—
" 22 " —29 ".....	**4**	—	30	30	—	—
" 30 " — 5 Jan. **1867**.	**26**	—				
	61 of meer.	—	61 of meer	**61** of meer.	—	—

FRIESLAND.

van 30 Sept.— 6 Oct. **1866**.	**5**	5	— 23	**5** **23**	—	—
" 6 Oct.—13 ".....	—	—	—	—	—	—
" 14 " —20 ".....	**3**	—	3 58	**3** **58**	—	—
" 20 Oct. tot 10 Nov. } 3 weken.	—	—	—	—	—	—
" 11 " —17 Nov.....	**2**	—	2 11	**2** **11**	—	—
Totaal.....	**10**	5	5	**10**	—	—
Daarenboven verdachten en gezonden van besmette koppels	.....	.....	92	**92**		

[1] Meer dan 3.

ALGEMEEN OVERZIGT.

2 Juli 1865 tot 6 Januari 1867.

PROVINCIËN.	AANGETAST.	GESTORVEN.	AFGEMAAKT (ZIEKEN).	AFGEMAAKT (VERDACHTEN EN GEZONDEN VAN BESMETTE KOPPELS)	HERSTELD.	NOG ZIEK.
Zuid-Holland...	78 585	34 604	14 707	30	27 148	2 126
Utrecht.....	43 591	25 236	3 479	382	12 900	1 976
Noord-Holland..	5 870	798	4 279	1 778	793	1
Gelderland.....	327	26	301	958	—	6
Zeeland.....	22	3	19	7	—	—
Noord-Brabant [1]	157	8	149	70	—	—
Overijssel [2]	61	—	61	—	—	—
Friesland.....	10	5	5	92	—	—
Te zamen....	128 623	60 680	23 000	3 317	40 841	4 109

VERLOREN.

PROVINCIËN.	GESTORVEN.	AFGEMAAKT.	TE ZAMEN.
Zuid-Holland.....	34 604	14 737	49 341
Utrecht.....	25 236	3 861	29 097
Noord-Holland.....	798	6 057	6 855
Gelderland.....	26	1 259	1 285
Zeeland.....	3	26	29
Noord-Brabant [1]	8	219	227
Overijssel [2]	—	61	61
Friesland.....	5	97	102
Te zamen.....	60 680	26 317	86 997

[1] Wegens 3 gemeenten: Megen, Tilburg en Vught, konden slechts gemiddelden berekend worden.

[2] Wegens Olst zijn slechts 4 aangetasten en 4 afgemaakten in rekening gebragt. Mogelijk is het verlies grooter.

Cijfers voor de Geschiedenis der Runderpest in Groot-Brittanje.

DE WEEK, EINDIGENDE	AANTAL KOPPELS VEE, OP NIEUW AANGETAST.	AANTAL RUNDEREN WEKELIJKS			
		AANGETAST.	AFGEMAAKT.	GESTORVEN.	HERSTELD.
1865.					
24 Juni	1	30	—	28	—
1 Juli.	5	147	103	21	—
8 //	14	575	317	148	—
15 //	12	321	168	117	8
22 //	20	490	118	357	7
29 //	33	757	400	286	6
5 Augustus..	76	1 145	299	756	26
12 //	95	1 231	667	453	23
19 //	148	1 175	393	621	15
26 //	170	1 270	440	654	35
2 September.	174	922	321	465	18
9 //	197	847	325	374	9
16 //	256	1 354	496	589	59
23 //	243	1 333	477	596	83
30 //	258	1 666	551	849	133
7 October...	315	1 436	484	719	160
14 //	309	2 364	616	997	158
21 //	311	1 955	694	854	147
28 //	292	2 210	498	1 103	188
4 November.	412	3 158	672	1 639	345
11 //	429	3 761	706	2 132	326

DE WEEK, EINDIGENDE	AANTAL KOPPELS VEE, OP NIEUW AANGETAST.	AANTAL RUNDEREN WEKELIJKS			
		AANGETAST.	AFGEMAAKT.	GESTORVEN.	HERSTELD.
18 November.	638	4 316	790	2 633	388
25 //.....	753	5 011	783	2 906	571
2 December.	863	5 679	598	3 358	538
9 //.....	870	6 988	813	4 292	792
16 //.....	960	8 001	753	5 112	955
23 //.....	975	8 351	695	5 427	1 090
30 //.....	1 126	9 506	729	6 328	1 278
1866.					
6 Januari...	1 075	10 922	634	7 669	1 442
13 //.....	1 178	12 468	767	8 371	1 734
20 //.....	1 320	13 146	815	8 853	1 667
27 //.....	1 261	12 744	572	9 293	2 317
3 Februari..	1 293	13 397	724	9 297	2 050
10 //.....	1 272	14 326	777	10 463	2 065
17 //.....	1 227	15 706	996	10 879	2 710
20 //.....	**Uitvaardiging der Wet tot stuiting der ziekte.**				
24 //.....	1 003	13 113	3 537	7 989	2 961
3 Maart....	909	9 814	6 914	3 541	2 311
10 //.....	901	10 051	9 064	1 701	1 496
17 //.....	777	8 084	7 066	883	1 124
24 //.....	645	6 758	6 005	365	626
31 //.....	582	6 746	5 808	196	981
7 April.....	457	4 728	4 234	147	348
14 //.....	436	3 795	3 346	151	395
21 //.....	433	3 986	3 604	114	238
28 //.....	322	3 314	3 005	97	233
5 Mei.....	355	2 000	2 395	89	236

DE WEEK, EINDIGENDE	AANTAL KOPPELS VEE, OP NIEUW AANGETAST.	AANTAL RUNDEREN WEKELIJKS			
		AANGETAST.	AFGEMAAKT.	GESTORVEN.	HERSTELD.
12 Mei.....	293	2 848	2 544	56	254
19 //.....	257	2 148	1 874	70	306
26 //.....	192	1 380	1 317	43	133
2 Juni.....	177	1 116	1 017	48	78
9 //.....	122	1 004	906	34	84
16 //.....	103	566	526	23	28
23 //.....	77	500	423	12	93
30 //.....	68	282	251	5	26
7 Juli.....	59	327	291	15	21
14 //.....	46	322	299	19	22
21 //.....	38	234	205	13	18
28 //.....	48	210	197	8	8
4 Augustus..	45	234	227	5	10
11 //.....	32	163	153	7	5
18 //.....	20	129	121	7	2
25 //.....	17	148	120	6	20
1 September.	17	101	84	4	13
8 //.....	22	76	67	3	—
15 //.....	19	58	55	3	—
22 //.....	21	69	67	2	—
29 //.....	12	43	41	2	—
6 October...	11	33	28	5	—
13 //.....	3	11	10	1	—
20 //.....	3	6	6	—	—
27 //.....	4	15	15	—	—
Zamen.....	27 107	253 723	85 015	124 303	33 413

	GROOT-BRITTANJE.		
	ENGELAND.	WALES.	SCHOTLAND.
Grootte in bunders	13 039 131	2 065 037	7 967 834
Aantal aanwezige runderen in Maart 1866	3 270 299	578 136	937 401
" runderen op 100 bunder	25.5	28.2	12
" koppels vee door de ziekte aangetast, of 21 dagen na het wijken op nieuw aangetast.	22 587	820	3 700
" door de ziekte aangetaste runderen	198 474	8 388	46 861
" aangetasten ten honderd van het aanwezige vee	5.87	1.44	4.84
" afgemaakte runderen	77 570	1 180	6 263
" gezonde runderen tot het stuiten der ziekte na den 3den Maart afgemaakt	38 439	528	13 444
" aan de ziekte gestorven runderen	90 421	5 794	28 088
" van de ziekte herstelde runderen	21 589	1 117	10 707
" herstelden ten honderd van de aangetasten.	10.9	13.9	22.8
" niet verantwoorde runderen	8 894	297	1 803

Statistiek van den Invloed die de Runderpest

HANDEL IN VEE-VOORTBRENGSELEN.		1863.	1864.	1865.
Stuks ossen en kocien...	Uitvoer....	**106 000**	**153 200**	**132 500**
	Invoer.....	6 100	10 200	31 900
" kalveren.....	Uitvoer....	**68 000**	**78 600**	**64 200**
	Invoer.....	1 700	2 400	1 800
" varkens.....	Uitvoer....	**78 000**	**93 000**	**77 500**
	Invoer.....	25 800	34 400	34 600
" schapen.....	Uitvoer....	**284 000**	**316 000**	**385 200**
	Invoer.....	15 800	18 500	72 800
" lammeren.....	Uitvoer....	**7 000**	**5 300**	**12 000**
	Invoer.....	600	900	300
Ponden boter.....	Uitvoer....	**14 512 000**	**16 689 000**	**17 797 000**
" kaas.....	Uitvoer....	**27 837 000**	**28 593 000**	**29 128 000**
" allerhande vleesch, versch en gezouten.	Uitvoer....	**1 131 000**	**1 101 000**	**1 270 000**
	Invoer.....	587 900	505 000	505 000
" versch varkens- en schapenvleesch....	Uitvoer....	**10 000**	**42 000**	**113 000**
	Invoer.....	14 000	24 000	23 000
" gezouten varkens- en schapenvleesch.	Uitvoer....	**801 000**	**577 000**	**427 000**
	Invoer.....	2 318 000	432 000	47 000
" gerookt spek.....	Uitvoer....	**510 000**	**550 000**	**740 000**
	Invoer.....	303 000	252 000	201 000

en Nederlandschen Handel heeft gehad.

ELF EERSTE MAANDEN VAN			TARIEFWAARDE IN GULDENS.	
864.	1865.	1866.		+ meer of — minder waarde in 11 maanden van **1866** dan van **1864** uitgevoerd.
.43 300	126 500	33 800	80 het stuk.	— 8 157 400
75 300	61 600	10 000	30 " "	— 1 956 000
86 200	74 600	38 000	20 " "	— 962 600
.88 700	351 500	90 200	10 " "	— 1 984 800
5 200	12 000	1 000	5 " "	— 20 800
90 000	16 091 000	17 252 000	80 de 100 pond.	+ 1 329 600
76 000	29 128 000	28 473 000	35 " " "	+ 674 000
56 000	1 125 000	3 104 000	40 " " "	+ 819 200
496 000	472 000	301 000		
31 000	104 000	4 677 000	40 " " "	+ 1 746 800
6 000	8 000	9 000		
99 000	390 000	282 000	40 " " "	— 110 800
420 000	36 000	98 000		
98 000	687 000	758 000	60 " " "	+ 156 000
247 000	197 000	146 000		
			Minder.....	— 13 192 400
			Meer.....	+ 4 725 600
			Minder.....	— 8 466 800

a 767

A 1883849